

MICHELANGELO

a jeho ---

Ab hoc opere ---

Dokončení
II. dílu

--- ad te, Carole.

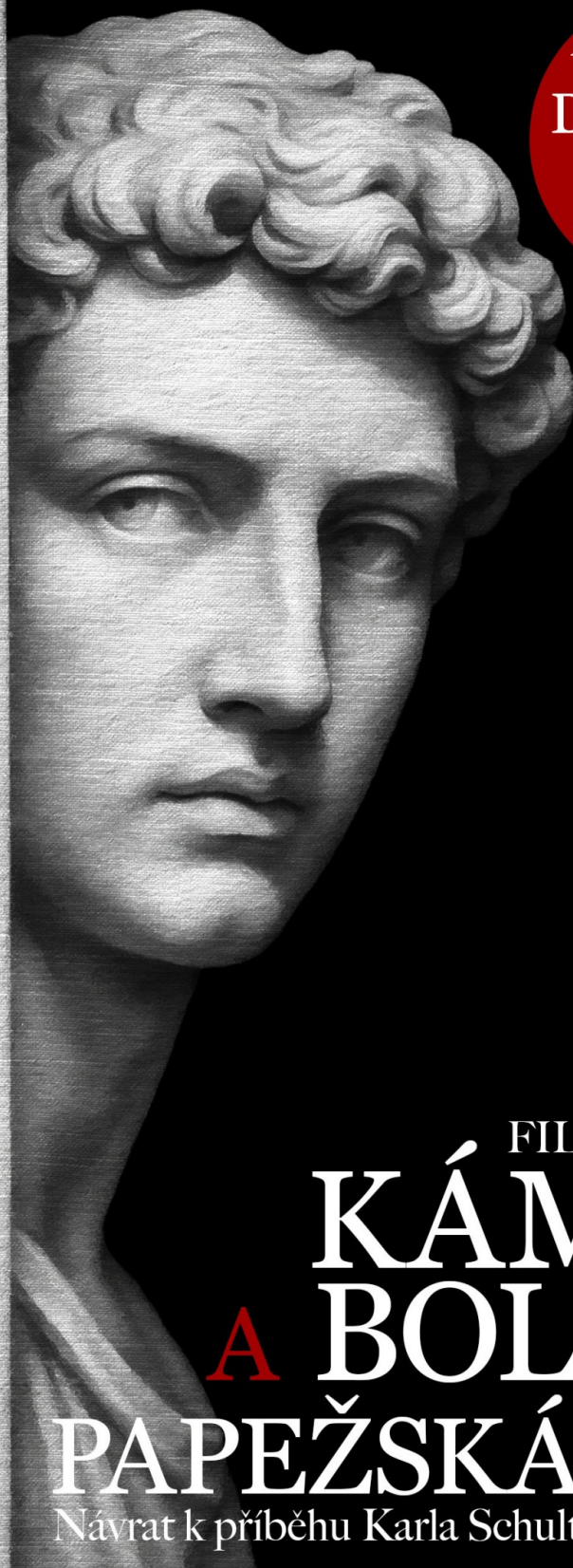
FILIP DRAPÁK
KÁMEN
A BOLEST
PAPEŽSKÁ MŠE

Návrat k příběhu Karla Schultze po 83 letech

MICHELANGELO

a jeho ---

Ab hoc opere ---

Dokončení
II. dílu

--- ad te, Carole.

FILIP DRAPÁK
KÁMEN
A BOLEST
PAPEŽSKÁ MŠE

Návrat k příběhu Karla Schultze po 83 letech

MICHELANGELO A JEHO

KÁMEN A BOLEST

PAPEŽSKÁ MŠE

Filip Drapák

Filip Drapák

Michelangelo a jeho – – –

Kámen a bolest: Papežská mše – ukázka e-knihy

Copyright © Filip Drapák, 2025

Nakladatel této edice: ReproArt Liberec, s. r. o.

Tato ukázka je uvolněna pod licencí **CC BY-ND 4.0**.

Můžete ji volně sdílet a šířit, vždy však s uvedením autora a bez jakýchkoliv
úprav.

Webová stránka autora:

<https://filipdrapak.com/>

Michelangelo a jeho Kámen a bolest

Papežská mše

Filip Drapák

ReproArt Liberec

Obsah

- I. [Vladaři nad propastí](#)
- II. [Cestou San Gallovou](#)
- III. [Zapřel jsem, a přece stál jsem](#)

O autorovi

Ctihodné oči, jež bloudíte kolem mých slov – – – dovolte, abych se odhalil nikoli jako pouhý spisovatel – neboť tím v pravém slova smyslu nejsem – nýbrž jako konstruktér, jenž je zvyklý kreslit linie budov a odvážil se kreslit linie duší. Čtyřicetý rok mého věku je rokem, kdy jsem přijal štafetu z rukou Mistra Schultze – – – a znovu dal hlas Božskému Michelangelovi.

Nezahálím však ani v životě všedním: opravující nábytek šedesátých let, oživující elektronková rádia a kotoučové magnetofony, nalézám v nich tutéž poezii, již slyším v Michelangelových sonetech. V hodinách volna bloudívám do knihoven, muzeí, galerií a divadel, naslouchám jazzu i Smetanovi, pročítám Agathu Christie, Julese Verna, Arthura Hayleiho i Dana Browna, a učím se, že i ve věcech prostých se skrývá krása. Miluji fotografování i tichý dech přírody, miluji staré filmy první republiky s Oldřichem Novým a Vlastou Burianem, slyše v nich ozvěnu doby elegance a noblesy; stejně tak mě doprovází tóny Cheta Bakera

a Glenna Millera, v nichž se setkává melancholie i rozlet. Nejvíce času však trávím nasloucháním rozhlasu – – – tomu hlasu v éteru, jenž od dětství dává mým dnům rytmus a sílu. Je to má malá posedlost, ba až absurdní: v každém pokoji stojí přijímač, v některých i tři a malý přijímač nosím stále s sebou, jako jiní nosívali chytré telefony. Hlas z éteru je mou liturgií času, jistotou i útěchou, a hlavně připomínkou, že i ve vlnách neviditelných lze slyšet krásu.

A přece – – – ač snad vypadám jako poutník, jenž se narodil v časech dávno minulých – – – žiji i v přítomnosti, neboť programuji chytrou domácnost, modeluji v Blenderu nábytek, květiny i automobily, a tím spojuji ruce starých mistrů s výtvarností moderní technologie.

Tak stojím na pomezí – jednou nohou v minulosti, kde dýchají sonety a obrazy, druhou v přítomnosti, kde se technologie mění v nástroj. A věřím, že právě v tom se rodí mé psaní.

Mé tělo, poznamenané neduhy, mi však neustále připomíná, že času není nazbyt; proto usedám ke stolu s urputností, s jakou Michelangelo vrýval dláto do mramoru. Vím, že bolest mne pronásleduje, a právě proto nechci, aby má práce byla marná – chci, aby nesla přínos. Proto jsem psal téměř tisíc hodin.

Papežská mše není mé první dílo – dříve jsem napsal knihu Ve stínech Pečeti, plnou ilustrací a šifer, již nakladatelé odmítli, a vím, co znamená selhání i nový začátek. Psal jsem poezii, maloval sny, vyhrál soutěž Karla Hubáčka, navrhl domy i vily. Dnes nesu Papežskou mši, zítra dokončím i Matku Sedmibolestnou, a pak, bude-li mi dopřáno, obrátím se k Leonardovi da Vinci, a pak k jiným osobnostem věků minulých, aby jejich duše znovu procitly. A mezi tím vším se rodí i jiné knihy – thrillery, kde magie a pečetě odkazují k téže době, již jsem zasvětil svou duši.

Michelangelo je mi bratrem, průvodcem, trpícím druhem – – – Jeho bolest je bolestí mou, jeho zápas s kamenem je zápasem mým. Proto věřím, že skrze mé pero, stejně jako skrze jeho dláto, kámen znovu promluví.

Lapis et Dolor – – – nunc et in aeternum.

Audioknihu a mnou přeložené sonety Michelangela, proměněné v hudbu za pomocí nejnovějších technologií, spolu s dalším bonusovým materiálem, naleznete zde:

filipdrapak.com | [instagram.com/lapisetdolor](https://www.instagram.com/lapisetdolor)

Mistře Schultzi,

dovolte mi, abych vám po více než osmdesáti letech, jež Vás dělí od světa živých, složil poctu jako skromný žák před Mistra. Váš *Kámen a bolest* jest pro mne víc než knihou; je to zjevení. Cítím v něm tíhu kamene, z něhož jste tesal osudy, i ozvěnu hlasů, jež jste vzkřísil z prachu zapomnění.

Vím, že na tomto monumentálním románu jste pracoval s nesmírnou pečlivostí. Váš přechod od avantgardy Devětsilu ke katolicismu vtiskl dílu neobyčejnou hloubku. Váš Michelangelo není jen historickou postavou, ale zrcadlem Vašeho vlastního duchovního a tvůrčího zápasu. Váš bohatý, barokně košatý jazyk a pronikavá psychologie postav Váš román vynesly na výsostné místo české historické prózy.

Vaše tvůrčí cesta však byla mnohem spleťtější a odvážnější, než se na první pohled zdá. Po raných dílech jako *Tegtmaierovy železářny* (vydané Léta Páně devatenáctistého dvacátého druhého), směsi prózy a poezie *Sever – Západ – Východ – Jih* (z třiatvacátého roku) a surrealistické *Dámě u vodotrysku* (z šestadvacátého roku), následovala dvanáctiletá pauza v knižním vydávání. Přestože jste v té době vydal jen dvě bibliofilie jako *Píseň k Panně Marii na neděli Květnou* (z roku třicet šest) a *Pochvalu svatých patronů českých* (z třicátého sedmého roku) či novočeský přepis *Modlitby k Panně*

Marii ze XIV. století (rovněž ze stejného roku), nešlo o odmlčení. Právě naopak, od konce dvacátých let jste se nořil do parafrází legend o světcích – jímavých svědectví Vašeho mravně-náboženského přerodu, kdy jste zkoušel různé stylové techniky. Současně vznikaly povídky shrnuté do sbírek *Peníz z noclehárny* (z roku čtyřicet) a *Prsten královny* (z roku čtyřicátého prvního), jejichž titulní povídka byla studií k nenapsanému románu o Přemyslu Otakarovi Druhém. Věnoval jste se i adaptacím Kalidasova indického dramatu *Malavika a Agnimitras*, k nimž jste se po desíti letech vrátil po třetí v roce devatenáctistém třicátém devátém. S neúprosnou sebekritikou jste komponoval svůj *hudebnický román*, nazvaný nejprve *Ďábel se nudí*, pak *Chudá svítilna*, a nakonec *Dívka pod závojem*, který jste s deníkovou poznámkou *V noci rozbit román a začat znovu od samého začátku* pětkrát přepisoval. Ačkoliv jste jej nakonec opustil pro *Kámen a bolest*, i v této době horečné a vysilující práce vznikla Vaše kniha pohádek *Princezna z kapradí* (vydaná ve čtyřicátém roce).

Tento odkaz, Mistře, nekončí na stránkách knihy. Prolíná generacemi, neboť byl to právě můj otec, jenž ve svém mládí, stejně jako já o desítky let později, propadl kouzlu Vašeho Michelangela. To on mi předal štafetu poznání, když mě pobídl a podporoval, abych Vaši knihu dokončil. Váš hlas překonává desetiletí a stále nachází nová srdce, novou půdu, kde může zasít semínko inspirace – to jest ta pravá nesmrtelnost umělce.

Nyní, kdy jsem se sám s bázní a pokorou ve svých čtyřiaadvaceti letech pokusil uchopit dláto slova, leží před Vámi *Papežská mše*. Nesnažím se ji představit jako pouhé pokračování, neboť Vaše kniha si zaslouží víc. Spíše jsem se pokusil, s veškerou úctou, naslouchat oněm ozvěnám, jež jste tak mistrně rozezněl.

S nejvyšší bázní přebírám Váš styl a Vaši barokně košatou, pronikavou poetiku, neboť věřím, že právě ta dokáže Michelangelův vnitřní svět i dobovou atmosféru zachytit s největší věrností. Šel jsem po Vašich stopách, hluboko do podsvětí pramenů, nikoliv proto, abych vám konkuroval, nýbrž abych prohloubil to, co jste započal – aby se *Kámen a bolest* stal kronikou životů, plnou faktických informací a dobových pramenů, ale zároveň si zachoval monumentalitu a smysl, který jest podstatou Vašeho díla.

Vaše nadlidské vypětí sil při psaní prvního dílu je pro mě zdrojem neustálého úžasu. Z deníků, jež se ke mně zprostředkovaně přes svědectví Aloyse Skoumala dostaly, vím o Vaší úmorné námaze, od níž jste podle svědectví vstával denně až ve tři až čtyři hodiny ráno. Shromažďovat materiál jste začal osmnáctého prosince Léta Páně devatenáctistého čtyřicátého a vlastní práce na prvním dílu Vám trvala neuvěřitelných deset měsíců a dvanáct dní. Na poslední straně rukopisu je dojemná poznámka: *S pomocí Boží začato na Hod Boží Svatojanský v jedenáct hodin v noci prvního června Léta Páně tisíc devět set čtyřicet jedna, dokončeno v zápalu pohrudnice a ve velkých bolestech na Dominica in Albis et I. p. Pascha ve čtvrt na čtyři ráno dvanáctého dubna Léta Páně tisíc devět set čtyřicet dva.*

Původně jste román rozvrhl na pět dílů: *V zahradách Medicejských, Římské noci* (či *Noci florentské*), *Papežská Mše*, *Dies irae* a *Matka Sedmibolestná*. Na přání nakladatelství Vyšehrad jste se uvolil napsat celý román ve třech dílech, což znamenalo rozsáhlé přepracování a doplnění kapitol. Právě Váš rozvrh dalších dílů, který jste naznačil v interview s Ladislavem Jehličkou pro *Lidové listy* osmého listopadu Léta Páně devatenáctistého čtyřicátého druhého, byl pro mě klíčový. Víím o Vaší ideji pro *Papežskou Mši*, která měla zahrnovat éru až do roku Léta Páně patnáctistého dvacátého sedmého a končit vyplněním Říma. A především, s nejhlubším respektem k Vaší vizi,

na třetím dílu, *Matce Sedmibolestné*, již aktivně pracuji. Právě tuto Vaši ideu, Mistře, беру a v mé *Papežské mši* i *Matce Sedmibolestné* se jí držím, ačkoliv s pokorou vím, že nemohu nahradit Váš hlas.

A stejně jako Vy, Mistře, jsem se i já, blázen, do psaní ponořil s absolutním nasazením. Sám jsem na Papežské mši strávil téměř tisíc hodin. Toto mé putování vedlo skrze desítky, ne-li stovky digitalizovaných a fyzických svazků – od zažloutlých pergamenů s osobní korespondencí Michelangela, přes prvé vydání Vasariho *Životů umělců*, až po papežské buly.

Každý takový pramen, byť starý a zrádný, byl jako úlomek pravdy čekající na své znovuoobjevení. Bylo to posedlé pátrání po autentičnosti, neustálý dialog s mrtvými, snaha zaslechnout ozvěny těch, kteří v této době skutečně žili. Jejich vlastní slova, zachycená v prachu zapomenutých archivů, vedla mou ruku a propůjčovala tomuto vyprávění nefalšovanou, téměř hmatatelnou realitu.

Věřím, že byste poznal ten chlad i ten žár, tu únavu i to zjevení, které provází každého, kdo se odváží skutečně dotknout minulosti. Věřím, že byste schválil tu květnatost, obrazotvornost a výraznou poetiku, s jakou se snažím dát hlas tichu.

Dnes, když se historici umění mohou s Vaším románem lišit v pojetí či detailech, je jeho umělecká hodnota nepopíratelná. Váš michelangelovský román, ač tragické torzo, jest sice špičkou Vaší tvorby, leč není izolovaný. Navazuje na pozdní expresionismus, metafyzickou trýzeň a halucinovaná vidění Vašich povídek, na naléhavou ostrost výrazu a na stylové variace s barokním uměním kontrastu, které jste rozvíjel již v novelách a legendách.

Váš Michelangelo přerůstá historický rámec a stává se obrazem renesančního člověka, ale zároveň podobenstvím člověka kterékoli doby – jeho tápání, bídy, úzkosti, osamělosti.

Tuto nehistoričnost, přesněji řečeno žhavou aktuálnost a nadčasovost dozajista vycítí čtenáři, zejména mladí, jimž se Váš Michelangelo v mnoha případech stane zasvěcením. Věřím, že mé pokračování, *Papežská mše*, naváže na tuto Vaši vizi, a že se mi podaří dovršit i *Matku Sedmibolestnou*, a společně s ní oslavím Církev, stejně jako Vy jste to zamýšlel pro třetí díl, a dále rozvinu Váš odkaz.

S úctou nejvyšší,

Váš věrný čtenář,

Filip Drapák

PS: Od [této strany](#) se nachází zdroje, jež jsem při psaní použil.

– *Emitte Spiritum tuum et creabuntur. Et renovabis faciem terrae* –
MODLITBA CÍRKVE

Vladaři nad propastí

Prvá z dvou kapitol torza Schulzovy Papežské mše, zachovaná a přepsaná mnou – pro tuto ukázkou toliko ve zkrácené podobě.

Březen Léta Páně patnáctistého šestého byl neklamným znamením čehosi zlého. Palčivost žáru dosáhla svého vrcholu a Řím, podupán vedrem, praskal ve švech jako přesušený chléb. Ulice byly mdlé, kamenné tváře domů pokrývaly výkvěty, a vzduch stál ve vysoušejících se studních, tíživý jako pach mrtvého těla. Dýchaje v mukách, pociťoval každý nádech jako řez v plicích, a na rtech cítil, jak mu ulpívá pachuč prachu, který se zvedal z popraskané země jako žhavý popel. I Tibera se stáhla, a její břehy páchly bahnem, zatuchlinou a hnijícím rákosím.

Řím připomínal pohřebiště dávné slávy. Sochy, oblouky, věže a chrámy se rozpadaly, zatímco lid se dusil v parnu, které neopouštělo ani v noci. Zvěsti se šířily rychleji než černá smrt – – Březnová výheň, jaká nebývala ani v červenci, je předzvěstí smrti.

A pak přišla zpráva: *ve Ferraře propukl mor.*

Řím se zachvěl. Kardinálové, kteří se dosud skrývali za roušky liturgií, začali šeptem vyjednávat o odjezdu na venkov. Ale Julius Druhý, muž, jenž vyzval k boji celý svět – – – nebe, i zem – – – je

zarazil. Jeho rozhodnutí bylo neústupné: „*Nikdo neopustí město před Velikonocemi. Nechť se smaží v hněvu Páně. Ať trpí jako Jeruzalém po pádu svého chrámu. Řím zůstane silný.*“

Možná z trucu, možná z přesvědčení; trpěv na taženích, zvykl si Julius na žízeň, horečku i bolest. Nepovolil; jen meč byl důvodem k opuštění města – – – a on se znovu připravoval na tažení. Perugia. Bologně. Nepokořená města čekala – – –

Zatímco se paláce dusily, na jejich nádvořích stály muly prohlé pod tíhou nákladů, kde se ani spálené listí stromů nehnulo, fontány utichly, nádrže popraskaly. Ale Julius Druhý, dříve kardinál Giuliano della Rovere, skláněv se nad mapami, smlouvami a výzvědnými zprávami očima těkající po liniích tažení, prsty střídavě hladíce kříž a hrany listin, byl v hloubi pohroužen ve svém nitru. Mezi vojenskými hlášeními ležela slunečními paprsky iluminovaná kniha breviáře – – – jako opomenutá připomínka toho, kým měl být.

Každý den, ve stejnou hodinu, odříkával. Nezáleželo, zda v sedle, nebo v pracovně. Horko necítil; hořel zevnitř. Touhou, hněvem, vůlí. A čekal; na správný okamžik; na selhání nepřítele. Nebál se slunce ani kolegia; jeho vůle byla tvrdší než mramor.

Zatímco Pontifex maximus plánoval válku, město spalo; jednotky odpočívaly pod slámovými přístřešky, pisatelé odpustků nepsali; nikoliv z horka – – – leč ze smíru. A to byl stav, který Julius nikdy nestrpěl dlouho.

— — —

Nechte, ať se vám slova této kapitoly rozezní v hlase – jako dar na Vás čeká celá tato kapitola a další bonusy, v audio podobě, zde:
https://filipdrapak.com/kamen_a_bolest_papezska_mse.html

Cestou San Gallovou

Seděli před Svatým otcem.

Jejich purpurové pláště, mihotavě se zalesknoucí v plamenech svící, připomínaly krvavé skvrny na rubáši dějin. Jeho Svatost, Julius Druhý, shlížev z výše svého trůnu, na podstavci vyvýšeného nad shromážděnými, jako hora, v níž trpělivě doutná boží hněv, vnímal jejich bázlivé postavy. Nad jejich hlavami visely temné gobelíny, protkávané heraldickými znaky církve i mocných rodů, a v odrazech zlacených rámců se zrcadlila mdlá, olejová zář lamp – světlo, jenž se zdráhá dotknout země.

Vzduch tu byl těžký; nejen vůní kadidla – – – leč i slovy, která zůstala nevyřčena; úmysly, jež se skrývaly pod rouchy; rozsudky, které ještě nesměly býti vyřčeny, a přece již v něm visely.

Nejblíže k papežovu křeslu seděl kardinál Alidosi. Vysoká postava, mlčenlivá, nepohnutá; oči nehybné, pohled neproniknutelný, obrácený kamsi do dálky, kde už nevládnou lidé. Po jeho pravici Sixtus Gara della Rovere, maje rty pevně sevřeny; vedle něj Riario della Rovere, bubnav netrpělivě prsty do dřeva vyřezávaného v trnové vinutí, dotýkal se každého výčnělku s neklidem, jenž prosakoval až do lavice. Leonardo Grosso Rovere, shrbit se, opíraje se o vlastní plášť – – – Stahoval se zrakům

papežovým jako čert před svčcenou vodou. A ostatní? Rozesazení v pevném postavení, figurálně, nehybně – – – Pole šachové, čekající na tah, jež vychýlí osu dějin.

Podél stěn stály postavy římských patricijů, zlacené a nepohnuté; připomínky minulosti, která nikdy nepřestala bdít. Jejich pohledy těkaly, ale jazyk mlčel. V koutě stál Bramante, opřený, s jemným úsměvem – – – Takovým, který v sobě nese více vědění než lítosti. Hleděl na prázdné místo vedle sebe.

Kardinál Gabriele de Gabrielibus dnes ráno navždy opustil pozemský svět. A nebyl první.

Byl duben, a Řím se chvěl v žáru, chvěl se jako by ho olizoval jazyk ďasa. Lidé padali v ulicích, prach se vpíjel do očí, ústa se slepovala žízní. Každý dech byl odporem; plíce vdechovaly oheň, krev se vařila. A kardinál Gabriel – ten, jenž se modlil za déšť – padl na schodech oltáře. Modlil se – – – a dostalo se mu věčné mlčení.

Jeho místo zůstalo prázdné.

A právě v tomto tichu, přerušovaném toliko vzdáleným tikáním hodin a občasným šustěním těžkých rukávů, se myšlenky Svatého otce rozeběhly s nezadržitelnou silou. Julius Druhý, jiskře v nitru energií, stále otálí s propuštěním kardinálů; v hlavě si sumarizuje usnesení tohoto setkání. Dvě věci byly na dosah: stavba velechrámu svatého Petra a válka. Do několika dnů bude položen základní kámen chrámu podle Bramantových plánů, a poté se vojska vydají směrem k Perugii, pak proti Bologni, Benátky padnou samy. A potom – – –

Julius Druhý svíraje ruce, v očích planoucí plány budoucnosti, myšlenky se sbíhají k jedinému cíli: k upevnění svaté stolice. Itálie bude očištěna od cizinců, od vetřelců, od barbarů; potom, a potom přijde čas na Španěly v Neapoli – – –

Mlčení kardinálů je tíživé; nejsou zde, aby slavili, nejsou zde, aby byli svědky radosti Jeho Svatosti; jsou zde, protože musí být. Každý z nich touží o jediném – být propuštěn, vrátit se do svých paláců, ke svým záležitostem, leč Svatý otec je stále držel. Proč?

Sestoupiv, uchopil kardinála Gonzagu za ruku a tiše s ním rozmlouval. Ostatní pochopili, že nyní smějí i oni otevřít rty. Ale slova, která pronášeli, byla jiná než pohledy; jejich oči mluvily řečí zášti, jejich ústa řečí oddanosti. Bramante dlel mezi nimi, však přesto lehce vpředu, souhlasně kýval; mohl toliko stvrdit to, co lékaři šeptali: *Kardinál Gabriele nezemřel žářem.*

Nastával čas velkých slavností: Velikonoc a položení základů nového chrámu, jenž se měl stát symbolem nové epochy církve. Ale jaká bude nová éra, když kardinál de Gabrielibus zemřel tak podivně, jako by se vracely časy Borgiaů? Lékaři špitají, kardinálové cítí mražení v zádech.

A Bramante? Stojí opodál, s úsměvem lepkavým, plným soustrasti – bědným, ne však kajícím – k těm, jež si staví hrobky a nedočkali se jich.

Ani mrtví kardinálové neměli klid. Hroby, v nich měly spočinout, se stavěly příliš dlouho, a přesto se do nich nevešli. A Svatý otec stále hovořil; kardinál Gonzaga odpovídal již podruhé na jeho otázku, když přišla rána. Berla udeřila do opěradla prestolu a všichni se polekaně otočili. Kardinál Riario zbledl, čekaje výbuch vzteku. Avšak Jeho Svatost vysokým hlasem začala zpívat modlitbu.

Sezení bylo skončeno.

— — —

A hlas jeho umlkl — — —

Hlas Karla Schulze – Mistra, jenž dlátem slova tesal život Mistra Michelangela, jako by jej sám v ouskosti a horečce prožíval – odešel dříve, než mohl klenbu svého díla uzavřít. Jeho věty zůstaly

rozevřeny, jako rány, z nichž krev ještě nestačila skrápět zem. A podoben jemu, i ten, o němž psal – Michelangelo, syn Ludovikův – zanechal svou poslední Pietu v mramoru nedotesanou, bez posledního dechu, který by kameni dal život.

Dva Mistři, dva osudy; jeden ve slově, druhý v kameni; oba přemoženi spánkem věčným. Zůstala po nich díla neukončená, otevřená jako spasitelova rána v boku; zůstala Pietra – *Rondanini* – v níž se tělo Syna a tělo Matky bolestně a navždy vpíjejí v jediný, vyhaslý pohyb k nebesům. A zůstala slova, jež se nezastavila tečkou poklidu, nýbrž zástavou srdce.

Nepřicházím, abych je nahradil, neboť kdo může nahradit Titána?

Hle, přicházím, abych pozvedl pero, jež vypadlo z ruky Karlovy a zůstalo viset mezi posledním úderem srdce a smrtí; přicházím, abych sevřel dláto, jež ztupělo v ruce umírajícího, a dechl na jeho ostří.

Přicházím k dokončení s bázní a s úctou nejvyšší.

— — —

Pane, Bože všech počátků i konců, jenž vdechuješ život prachu a povoláváš k sobě i ty největší, shlédni na mou nepatrnost a na troufalost mého úmyslu. Na má ramena, jež dosud nepoznala plnou tíhu let, ukládám si břímě, pod nímž klesali Titáni. Neboť nepřicházím proto, že mohu, ale protože oni nemohli. Proto Tě prosím: dej sílu mé ruce, ať je prodloužením jejich vůle; dej světlo mým očím, ať vidí v temnotách, kde oni ustali; půjč mi svůj klíč, ať smím odemknout truhly času a v prachu listin číst jejich nesplněné sny; dej mým prstům cit, ať rozeznají pravdu v chladu kamene a v teple starých knih. Vlož mi na rty jazyk Mistrů: dej mi porozumět ohni, jímž Michelangelo psával své sonety, jímž správné změnění a adresáta navracím, a propůjč mým větám rytmus, v němž dosud zní ozvěna Karlova srdce. Veď mne, Pane; neboť má ústa neumějí odříkat žalmy, Tvá svatá voda

se nikdy nedotkla mého čela a mé kroky váhají na prahu Tvých chrámů. Nesu Ti však to jediné, co mám: duši plnou úcty. A tou Tě prosím, ať dopovím to, co jejich dech již nevyslovil.

— — —

Přicházím doplakat jejich Pietu; přicházím, aby jejich oběť nebyla marná.

A tak, v šeru kaple, kde fresky šeptají modlitby věků a kde světlo již není světlem, leč toliko jeho pamětí, začíná druhý ze zpěvů tří — —

—

Kaple, ta skrytá, vnitřní komnata duše paláce apoštolského, byla pohlcena šerem. A nebylo to šero zrozené z pouhého nedostatku světla, nýbrž z tíhy staletých modliteb a nevyřčených vin, jež usedaly na zdi jako jemný, neviditelný prach. Svíce v těžkých, kovaných svícnech, jejichž kov pamatoval ruce dávných pontifiků, vrhaly dlouhé, chvějivé stíny po freskách, a ty se pod mihotavým dechem plamenů probouzely k přízračnému životu.

Kaple Mikuláše Pátého, neměla sic té ohromující, až pyšné pompéznosti jako kaple Sixtova — — — Ale i tak byla překrásná, neboť její klenby nesly svědectví o mistrovském díle Fra Angelica; z výjevů života svatého Vavřince a Štěpána hleděly na klečícího postavy světců a mučedníků, jemné, téměř éterické, jejichž těla jako by nebyla z barvy a omítky, leč zhmotněna z modlitby samé. Zlacené rámy mozaik a hluboká, nekonečná modř pozadí, modř nebeských propastí, dodávaly prostoru zvláštní, až nadpozemskou posvátnost.

Julius Druhý, Pontifex maximus, klečí a modlí se. Mramorový oltář jest chladný, jeho žíhaný kámen se blyští v záři svící jak sklo, prosáklý vůní starého kadidla a vosku, těžký a nasáklý šeptanými prosbami mnoha generací papežů, jež se zde slévaly v jediné, neslyšitelné lkání. Oči má zavřené, rty se nehlučně pohybující, formující slova, jež však jsou toliko skořápkou pro myšlenky, které

bloudí dál po cestách tvrdých a neúprosných jako kameny na Via Appia.

„Domine, exaudi orationem meam. Et clamor meus ad te veniat“ – – –

V tom prázdnu, jež bylo ozvěnou jeho vlastní duše, slyší, jak se za ním rozevírají těžké, dubové dveře. Neohlédl se; kroky jsou téměř neslyšné. Avšak ví, kdo přichází.

„Guiliano – – –,“ šeptá příchozí, hlasem převelice opatrným, aby nevyrušil. Svatý otec neodpovídá; ještě ne. Prsty jeho se jen pevněji svírají kolem kříže na prsou – chladný, tvrdý kov mu připomíná tíhu jeho vlastního, nezvratného rozhodnutí. *Jak těžké jest vládnout v časech, kdy i víra se stává zbraní a modlitba strategií. Ale zůstat slabým? Poddát se? – – –*

Poddát se? To není možné. To si nemůže dovolit. On, skála, na níž má býti znovu zbudován chrám. Slova modlitby plynou dále, ale uvnitř, v té nejhlubší kryptě srdce, se formuje jiná, skrytá modlitba, modlitba k síle samé: *Když se člověk bojí, nedokáže praničeho.*

„Je vše připraveno?“ táže se chraplavě, jako by se jeho hlas dral z hlubin, aniž by vzhlédl.

„Ano.“ Muž v purpuru, kardinál Alidosi, stojí pár kroků od něj, ujišťuje: „Pod základní kámen budou položeny svazky Písma. Relikvie. A také – – –,“ jeho hlas se na okamžik zadrhl pochybností. „Mísa je připravena.“

Julius otevřel oči. A v jejich hlubině plápolá oheň, jenž by znepokojil i slabšího ducha; otáčí hlavu a praví: „A vložil jsi to tam?“

„Ano, Giuliano. Zlatník do ní uložil mince, jak bylo přikázáno. Mezi nimi – – – je také onen předmět,“ odpovídá muž po chvíli; Svatý otec sevřel rty tak pevně, až zbělely. „Nikdo – – – nikdo to nesmí poznat.“

„Nikdo to nepozná, Giuliano. Všechny mince jsou stejné, z ryzího zlata, toliko jediná – – –,“ ujišťuje kardinál Svatého otce a přistupuje

ještě blíže, skrývá se vzad jeho postavy; Julius se zhluboka nadechl.

Jedna mince. Jediná z obyčejného, nečistého bronzu. Staře působící, odlita dle našeho vlastního, tajného návrhu. Na jedné straně ukřižovaný Kristus, v němž je spása, na druhé však skrytý znak, jenž není ze světla. Tajný symbol. Amulet, který má býti pohřben, ukryt hluboko v základech, aby podloží chrámu bylo podložím jeho vědomí. Aby se síla kamene, síla země, síla světa neobrátila proti svému původci.

„Budiž,“ kýve hlavou, věda, že ceremonie bude slavnostní a okázalá. Procesí vyjde od hlavního oltáře staré, umírající baziliky, projde kaplí svaté Petronily až k jámě, kde budou čekat kardinálové-diákon, ceremoniář a dvůr. Zlatník Cavadasso přinese tepanou nádobu, v níž se mezi mincemi z ryzího zlata, odleskem slávy Boží, bude skrývat ona jediná bronzová – – –

Prsty opět svírá kolem těžkého kříže na hrudi. Není to již jen symbol víry; je v něm čehosi více; čehosi starobylého, pohanského, mocného. Opět zavřel oči; ještě naposledy, než se zvedne a vykročí, sklání hlavu a počíná znovu šeptat modlitbu, tentokrát pomaleji, s důrazem na každé slovo: *„Glorificamus nomen tuum, Domine, in saecula saeculorum – – –“*

Dokonav modlitbu, ve světle svící chvějícím a nestálém, zvedl se. Na zlomek vteřiny, když se jeho postava vzpřímila, zdálo se, že stín na zdi za ním vystoupil výše a déle, než by měl, jako by se neřídil zákony světla, leč vůlí vlastního života. A pak se vše vrátilo do běhu pozemského, do řádu věcí a času. Leč v jeho nitru – – – ale v jeho nitru zůstalo cosi, co nebylo z tohoto světa: chladné a těžké břemeno rozhodnutí, kámen, který byl vložen do základů nejen nového chrámu, ale i jeho vlastní duše.

A i ten, jenž měl vytesat jeho věčnost z kamene, ten, jehož dláto mělo přemoci čas a dát podobu snu, jenž se zrodil v duši Julia – ten se v tu chvíli probouzel na svém loži, ne snad odpočinut, leč znaven

tíhou úkolu, jenž mu byl svěřen. Neboť i ve spánku, v tom horečnatém přítomní noci, unášel jej proud myšlenek, jež pálily silněji než dusno, které tížilo vzduch, a břímě úkolu, jež mu bylo vloženo na ramena, nedovolilo duši spočinout.

Julius Druhý, ten dub Křesťanstva, triumfující v záři své moci, chystá se položit základní kámen klenoty církve – a jeho zrak, stejně jako zrak Michelangelův, jest obrácen v dálku, v budoucnost, do mlhovin věků příštích.

Žádá hrobku. Nikoli však prostý kenotaf, horu nad prachem těla, nýbrž monument, který přehluší samotný čas a jehož jméno bude vtesáno do hmoty, která bude promlouvat i za tisíc let. On ví, že se ujímá díla, jež může být vrcholem a korunou jeho života – – – ale i jeho záhubou.

A tak sedí ve své pracovně, archy papíru před ním, hromadí se, pokryty zmatkem linií, chvějivými záchvěvy uhelného doteku, jenž se zdráhal nalézt dokonalost. Hrobka; stavba velebná, hora mramorová, obklopena čtyřiceti sochami – proroky, apoštoly, otroky, dušemi spoutanými v kameni. Každý z nich v sevření hmoty, každý v němém, úporném zápasu mezi útlakem a vysvobozením. A v samém středu, v srdci vši té bolesti, Mojžíš, jehož pohled měl být ostrý jako zákon Boží, vytesaný do kamenných desek. Sochař si právě mne zanícené oči. Již téměř rok zasvěcuje tomuto návrhu svůj čas, své noci bezesné, své dny bez pokoje.

Jaká monumentalita! Jaká síla! – a přesto jej sžírá obava, ten chladný had pochybnosti. V dopisech bratru, psaných při blikavém světle svíce, šeptá o stínech, jež se kolem něj sbíhají: *Juliova hrobka má být převelikou slávou, ale bojím se, že se mi stane břemenem. Kéž bych mohl tvořit v klidu – – – a přece se kolem mne stahují mračna.*

Zamračil se; jeho prsty, ztvrdlé prachem kamene, klouzají dál po náčrtu. Čtyřicet soch – není to přespříliš? A pokladnice? Již nyní

slýchá hlasy, jež doléhaly k jeho sluchovodům jako šumění suchého listí, že stříbro a zlato má býti obráceno k chrámu svatého Petra. Tu pohlédl k otevřeným vratům dílny. Hory mramoru se kupily na náměstí, další bloky, vyrvané z úbočí hor Carrarských, se očekávaly; několik z nich, těch nejvzácnějších, nechal již přepravit do Florencie, aby se jich nedotkla nepřízeň Říma.

V duchu již vnímal dotek jejich drsného povrchu, již začínal vyznačovat první linie, ty první, nesmělé rány dláta. Mramor z Carrary, ten byl výtečný, živý – – – leč drahý. Celé měsíce strávil v lomech, tonul v bílém prachu, dohlížeje na těžbu, zvažuje každý náklad, každý kus kamene, v němž již tušil spící tvář. Ale dosud měl jen plány – – – A tak vyčkával, s duší napjatou.

Tu do dílny, téměř neslyšným krokem, jak kdyby zrozen z přítmí chodeb paláce, vchází Bramante. Přistupuje ke stolu, svými kostnatými prsty lehce přejíždí po skicách, a na rtech mu pohrává onen lehký, téměř neznatelný úsměv, jenž říká více než jakákoliv mluva. „Mistrovské plány, Michelangelo,“ praví měkce, hladce jako hedvábí, „ale nemyslíš, že Jeho Svatost má nyní důležitější věci nad hlavu?“

Michelangelo neodpověděl. Nechtěl vésti tuto hru. Hrot uhlu vede dál po papíře, stínuje, prohlubuje propast mezi světlem a tmou. „Důležitějšího než vlastní nesmrtelnost?“ lhostejně odvětlí, aniž zvedá zrak.

Bramante se směje; ne však smíchem veselým, leč pohrdavě, smíchem muže zvyklého na moc a její pomíjivost. „Nesmrtelnost? – – – Opravdu věříš, Michelangelo, že věčnost dlí v kameni?“

Michelangelo konečně vzhlédl a pokládá uhlík. „V kameni – – – a ve vizi. A právě ta učiní Svatého otce nesmrtelným.“

Bramante mlčí. Zdá se, že jej ta slova uspokojila – – – a přece v jeho pohledu zůstává cosi kalného, cosi jedovatého, cosi, co se

nerozpustilo v jeho přitakání. „Snad,“ připustil po chvíli. „Ale pamatuj, Michelangelo – – – Věci věčné bývají i věcmi pochybností.“

A pochybnost, ten chladný had, zalezla hluboko do jeho srdce a již ho neopustila. Sžírala jej ve dnech, jež následovaly, a on, uzavřen ve své dílně, zápasil nejen s kamenem, ale i s přízraky vlastních obav. A právě proto, s duší rozervanou, musil se státi svědkem triumfu svého soka, ve dne, jenž měl býti oslavou Boha, leč pro něj byl toliko potvrzením moci Bramantovy.

Bílá sobota, jedenáctého dne měsíce dubna, Léta Páně patnáctistého šestého, nesla se v rouchu tuze slavnostním. V zahradním traktu Apoštolského paláce, v ambitu, jehož klenutí krylo stín lodžie před žárem poledního slunce, se chystala tabule. Dlouhý stůl, pokrytý bělostí lnu pálicího do očí, stál uprostřed – a u jeho čela, jako ostrov vprostřed neklidného moře, usedal Julius Druhý.

Michelangelo přišel později – nikoli však z neúcty; byl v hloubi pohroužen v hovoru s Mistrem Cavadassem, klenotníkem dvora apoštolského, jenž mu ukazoval drobný, téměř neznatelný reliéf na zlaté nádobě určené k posvěcení.

Byla to ona mísa, jež uložena měla býti do základů budoucí baziliky, naplněná mincemi z ryzího zlata. Nyní právě rozmlouvají o technice ražby, o těžkostech dopravy, o zrně a lesku kovu, a naposledy, s hlasem ztišeným do posvátného šepotu, o kameni samém; Michelangelo dále hovoří s vášnivou, až horečnatou zbožností o žilnatosti mramoru, o jeho vnitřní rezonanci, o nástrojích, které sám navrhl, aby probudil dřímající život z jeho chladných útrob. Cavadasso, muž zvyklý lesku, naslouchá, očima plnýma obdivu, upřímnějším než modlitby mnohých prelátů, netuše, že Bramante, sedě naproti nim, s tváří klidnou, vrhá letmý, sotva postřehnutelný pohled k Teofilu Capizucchimu, jenž mlčky

sedí stranou vedle Julia Druhého s miskou tmavých, sluncem zvrásněných fíkových plodů.

Teofilo nyní lehce, téměř neznatelně, naklání hlavu – je čas. Rozmluva, dosud plynoucí v čistých vodách umění, se zvolna stáčí ke stavbě chrámu, k tíze pozemské. Capizucchi, s tváří sehranou do nevinnosti, z níž však čpí lstivost, pronáší poznámku o těžkostech, jež stavba náhrobku klade v čase, kdy je třeba platiti žoldy vojsku, penze kazatelům a nenasytné kurii. „A ta hora mramoru před svatým Petrem, Vaše Svatosti,“ dodává hlasem po chuti přezrálého ovoce, „roste jako Babylón.“

Svatý otec se ještě drží; jen čelisti se mu svírají tak pevně, až v nich praská; oči upřené do desky stolu, hledaje mezi vlákny pokrývky ztracené trpělivosti. Bramante si mlčky ubírá hrozen z mísy; Michelangelo, pohlcen rozpravou, se stále, nic netuše, usmívá na klenotníka.

A pak Capizucchi tiše, se strachem z vlastních slov, jež byla jako jed do číše vína praví: „Jestliže pak Michelangelo pořád počítá s těmi dvěma sty tisíci skudů, které mu Vaše Svatost přislíbila pro dílo náhrobku – – –?“

A tu Julius Druhý vzkypěl. Vstal tak prudce, až se stůl zachvěl a poháry zlověstně zacinkaly. Bez ohledu na slavnostní chvíli, na přítomnost hostů, na posvátný mír Bílé soboty, zařval: „Na mramory, ať jsou veliké nebo malé, už nedám ani vindru – – –!“

Kněží i umělci zmlkli a na moment se zdálo, že lze slyšet i tlukotu vlastního srdce. Bramante nyní přikládá ubrousek k ústům – decentně, chtě si otřít rty zbrocené vínem. Ale pod jemnou tkaninou se jeho rty stáčí ve zvrácený, vítězný úšklebek. Kývnuv, jeho pohled se opět střetá s pohledem Capizucchiho. A v tom jediném okamžiku bylo celé jejich spiknutí.

Michelangelo na okamžik ztuhl; úsměv z jeho tváře se vytratil v tom rázu; krev mu odplynula z lící a svět kolem se zdál šedý, bezbarvý. Pohlédl na Svatého otce, a když se jejich pohledy na vteřinu setkaly, Julius odvrátil tvář, jako by zhlédl věc nehodnou pohledu. U čela stolu se hovořilo dál – bez trhliny, bez úžasu, beze stopy po výkřiku, který ve vnitru sochařově zanechal rýhu, jakou zanechává sen, jenž se nepamatuje – jen zabolí.

„Snad – – – snad Jeho Svatost jen –,“ snaží se Benedetto, hlas se mu však láme. „– měl jen zlou chvíli – – –,“ doplňuje šeptem Michelangelo, více k sobě než k ostatním. A tu se k němu naklonil Bramante, jehož hlas byl nyní pln medové, falešné účasti.

„Mistře – – – možná byste mohl zajít za Jeho Svatostí. Určitě to bylo toliko nedorozumění. Kdybych mohl býti jakkoliv nápomocen – – –“

Michelangelo přikývl, neschopen slova. Po skončení hostiny se shromáždění rozptýlilo. Kardinálové, zahalení do svých purpurových rouch, se odebrali k odpočinku, učenci po dvojicích bloudili stinnými chodbami, vyměňujíce si dojmy. Svatý otec zůstal sedět, ztuhlý, opřen o kamennou opěrku křesla. Tvář měl sevřenou, čelo zbrázděné hlubokou, temnou myšlenkou; dlaň svírá berlu – čekaje – – – stále čekaje na útok.

Přistoupil mlčky, klidně, však s dechem zadržným a srdcem bušícím v přísném rytmu; zastavil se ve vzdálenosti dvou kroků. Jeho Svatost zvedla oči; už v nich nebylo stopy po hněvu – toliko napětí, chladné a ostré. „Svatý otče – – –,“ začal se vši obezřetností, „chci jen říci, že pokud dnes zazněla slova, která mou práci nějak znehodnocovala – – – nechci, aby mezi námi zůstalo nedorozumění.“

Julius jej chvíli pozoroval tím svým pronikavým pohledem, jenž dovedl číst v duších; pak povstal. „Nedorozumění? – – –,“ opakuje

a hledí ke korunám stromů v zahradě. „Někdy má člověk dojem, že z něho mluví hrom – – – a potom slyší ozvěnu vlastní trpělivosti.“

Michelangelo kloní hlavu a praví: „Vaše Svatosti – – – Jde jen o to, abych mohl pokračovat. Sám jsem si navrhl nástroje, materiál je na cestě. Žádám to, co bylo slíbeno – abych mohl na díle pracovat.“

Julius Druhý se k němu obrátil celým tělem. Vladař a skála. „Vím, co jsi učinil! Vím, kolik kamene se hromadí u svatého Petra! Vím, kolik zlata už padlo! Ale vím také, že jsi neklamal. Avšak někdy, Michelangelo, je třeba zchladit duši i oheň umělce,“ uznává, krčí rameny, a mírně, téměř otcovsky, se usmívá. „Přijď v pondělí.“

Ta slova, pronesená s podivnou, až chladnou vlídností, se mu zaryla do duše. Byla příslibem, či toliko odkladem popravy? Odcházel ze zahrad Apoštolského paláce a nesl si je v sobě s převelikou rozporou. Celou Velikonoční neděli, kdy se Řím radoval ze Vzkříšení a zvony bušily do nebes, on bloudil ulicemi či seděl ve své dílně, neschopen práce, neschopen myšlenky, s duší napjatou k jedinému bodu v čase: k pondělnímu ránu.

A když ten den nadešel a on se vydal k paláci, nesl v sobě poslední zbytek víry. Avšak dveře, jež se mu měly otevřít, zůstaly zavřené. „*Svatý otec dnes není k dispozici,*“ bylo mu řečeno a ta slova byla zdí. A právě v tu chvíli, před tou neprostupnou zdí moci, se mu město, které miloval i nenáviděl, stalo navždy cizím. Vyprahlým; hřbitovem jeho snu.

Ulice byly plné prachu, a přece Řím nebyl nikdy prázdný. Těžké kroky kopyt a bosých nohou dopadají na dláždění, křik trhovců buší do spánků, a zvonění zvonů, jež se nese úzkými, horkem zúženými uličkami, slévá se s hlasy kupců, nabízejících látky, jejichž barvy pálí do očí, vůně, jež dusí, a vzácné dřevo, které páchne luxusem. Všecičko kolem něj pulsuje, hemží se v horečnaté, nesmyslné podobenství života – kardinálové projíždí zahalení do svého

purpurového hávu, poutníci míří k chrámům s očima slepýma pro skutečnou víru, řeholníci přenášejí hostie v monstrancích ve vši svátosti.

Stál před palácem, den za dnem, a s každým úsvitem se cítil menším. Nikoliv však pro uraženou pýchu umělce, leč pro tu drtivou, chladnou bezmoc. Všichni kolem něj pokračovali ve svých rolích: obchodníci kupčili, duchovní se modlili, jiní umělci se klaněli. Jen on, Michelangelo, zůstal zadržán v nedokončeném gestu.

Tušil, co se stalo; tušil, kohož dech kalil vzduch v komnatách Vatikánu. *Bramante. Ten Nachaš – – – Ten had proradný!*

Jeho jméno se mu zapsalo do paměti stejně hluboko, jako se rýhy jeho dláta vryly do mramoru. Již od jeho návratu z Carrary, už od prvního pohledu na hory kamene, jež nechal navozit na náměstí, začalo mezi nimi sílit to němé, neviditelné soupeření. Bramante se smál, Michelangelo mlčel; vedli svou bitvu, každý jinak – jeden úsměvem zkaženým a lichotkami, druhý vytrváním a prací.

Tehdy ještě věřil. Věřil, že Svatý otec, ten dub víry, bude stát za ním, za dílem, jež mělo být jeho branou nebeskou.

Leč Bramante neútočil čelem. Šeptal. V temných záhybech závěsů, v postranních chodbách, jež vedly neznámo kam, na schodištích v mezipatří, kde příliš mnoho duší nepostává, tam šeptal: „*Není snad nešťastné, ba pyšné, stavět si hrobku za života? Co řeknou lidé, až uvidí, že Svatý otec více myslí na svůj náhrobek než na Dům Boží? Není lepší věnovat tyto nesmírné prostředky chrámu? Chrámu, který povznese celou církev a jehož sláva přetrvá věky?*“

Všímá si těch nových dělníků, když procházel nádvořím kolem kašny, jejíž voda přes den líně umírá v žáru slunce, věděl. Nejsou to jeho pomocníci; nebyl to nikdo, koho by znal z lomů, z té vřavy mramorového prachu a potu. A přesto pracovali. Tiše, rozhodně,

s tvářemi bez výrazu; na přípravách stavby nového chrámu; jako by věděli to, co on nechtěl slyšet.

V úterý dorazily na nábřeží polosuché Tibery z Ostie poslední mramory. Ty, jež měly býti jeho; ty, které vyrval ze srdce hory. Když je zahlédl – těla spících obrů, jejichž sen byl nyní zrazen – jak jsou ve vší opatrnosti drahocenné kořisti, skládány mezi ostatní bloky na náměstí před bazilikou, pocítil něco mezi zoufalstvím a zuřivostí. Kameny, které znal jménem; jejichž žíly a skryté vady znal po hmatu.

„Svatý otec má dnes naléhavá jednání,“ pravil bezvýrazně úředník před branou. *„Vrátím se nazítří,“* odvětil.

Leč i třetí den dostal stejnou odpověď. A čtvrtý den také. Nakonec, s duší ztěžklou ponížením, zaplatil sám; těžce vydělané zlaté, jež mu měly zajistit klid pro práci, se rozplynuly v nenasytných kapsách přepravců. A Jeho Svatost? Možná o tom nevěděla; možná věděla a mlčela – – –

Dnes je tu popáté.

Chodby Apoštolského paláce zchladly jako sklepení; ne snad hladem večera, ani ne tělem kamene, v němž noc zanechá stopy – – – Je to chlad jiné povahy. Chlad úřadu; chlad moci. Chlad nezájmu mrazícího více než dotek kosaté. Kráčí mezi sloupy, jejichž stíny se kradou po podlaze jako osud; kroky má tlumené, a přece jisté, neboť tentokrát již nechce odejít s prázdnou.

Po čtyři dny zde stál, po čtyři dny slyšel totéž: *„Svatý otec nemá čas.“* Ta slova mu už nepůsobí bolest – jsou jak ztvrdlá kůra, suchá a bez života, součást jeho dne.

Ale dnes jej pustili dál.

Prošel síní, kde gobelíny planou jako válečné memoáry, zamrzlé bitvy; císaři, králové, vojevůdci – žádní umělci. V tváři každého

z těch tkaných vládců je cosi neúprosného; vítězství, která pohltila paměť.

Dveře se rozevřely; vstoupil do předsíně kanceláře a zrakem se setkává s vrátným. Mužem s tváří vytesanou z trpělivosti a opovržení, jenž na něj hledí zpět bez známky soucitu. „Mám příkaz nevpouštět vás dál.“

Tu vedle něj stojí, jako zjevení, mladý biskup, s tváří ještě svěží, snad dosud nedotčenou jedem intrik. „Copak nevíš, kdo to je?“ křičí udiveně.

„Ovšemže vím,“ odpovídá vrátný bez pohnutí, s očima prázdnýma. „Ale činím, co mi panstvo poručilo.“

Michelangelo neříká nic; v hrudi se cosi zvedá, jako by to chtělo ven – slovo, výkřik, kletba – ale nic z toho nepronikne jeho rty. Chce spílat, a přece ví, že není třeba. Má hrdost. A hrdost, není-li poškozena, zůstává celistvá. „Pověz Svatému otci, že bude-li mne chtít, ať mne hledá jinde,“ pravil pak a pohlédl soudně vrátnému do očí. *Vrátím se domů, myslí si. A ať si dělá, co chce. Zde se pravda neudrží přes noc.*

Hněv, jenž v něm vzplanul, byl silnější než strach a opatrnost. Vrátil se domů se silou vichřice, a dveře rozrazil takovou prudkostí, až dřevo zapraštělo a železné, zrezivělé panty zakvílely v nářku, jako by samy nesouhlasily s úmyslem, který ho poháněl. Ihned, bez jediného zaváhání, bez jediného pohledu na známé věci, jež mu byly druhy v samotě, obrací se na své sluhy, na ty dva mladíky bdící v předsíni.

„Prodejte všechno – židům! Slyšíte? Všechno, co zde je. Nechci, aby tu zůstal ani prach po mně. A jakmile dostanete peníze, okamžitě za mnou do Florencie! Nezůstávejte tady ani o den déle! Rozumíte?!“ huláká přes celý dům. Sluha toliko kýve, s očima rozšířenýma, vědět, že dnes se nejedná o pouhý rozkaz pána. Jinoch

sám zvyklý na výbuchy jeho hněvu, je konsternovaný, neb toto není jen další erupce. Toto je úprk.

Je to oheň pekelný.

Ani se nezastavil. Na stole, v nepořádku a opuštění, leží rozložené skici – jeho hrobka. Mrtvé tělo snu; jeho naděje, jež se proměnila v popel. Má v sobě víc než hněv; víc než zklamání. Nese v sobě inferno – a to se nedá uhasit slovem, ani slzami.

„Bramante – – – Ten–,“ kleje pro sebe, a mne si spánky, jako by chtěl vytlačit z hlavy jed, jenž mu tam byl vléván po celé dny. Papež mu sliboval volnost, podporu, práci. A nyní? Zůstaly jen kameny, jež pohltila cizí pýcha; kameny, které už nebyly jeho.

Ve dvě hodiny ráno, kdy Řím spal spánkem přetěžkým a hříšným, nasedl na poštovní vůz. Bez rozloučení; bez jediného slova. Pryč – – – pryč z města, kde mocní staví chrámy z přetvářky – a z tvůrců činí přízraky bloudící chodbami beznaděje.

Když dorazil do Poggibonsi, již bylo jitro, a městečko, unavené sluncem, ještě spalo. Neulehl proto, aby odpočíval – leč aby unikl, aby v cizím loži nalézt mohl alespoň na okamžik útočiště před bouří, jež v něm zuřila. Jakmile však usedl ke skromné snídani v hostinci, dorazilo pět poslů. Vstoupili s takovou jistotou, až se všechno zastavilo; všechny hovory umlkly. Hosté, odtrhnuvše zraky od pohárů, je sledovali s bázlívou zvědavostí. Michelangelo se nezvedl; nepozdravil je. Jen seděl.

„Messer Buonarroti – – –,“ začal první posel hlasem úředně chladným, „Jeho Svatost vás žádá, abyste se bez okolků vrátil do Říma a pokračoval ve službě, jež vám byla uložena. Jinak–“

Sochař se stále nehýbe. Pohledem neústupným, a slovy klidnými – a přece ostrými jako hrana dláta – praví: „Jinak co? – – – Myslíte si, že mne přinutíte násilím? Zkuste to, a lidé z tohoto města

vás pobijí, neboť nemají rádi ty, kdož činí násilí na svobodném muži.“

První posel zbledl, couvaje o krok zpět; druhý, muž s tváří ohebnější, pokouší se marně o smířlivost: „Mistře – – – Napište aspoň odpověď; potřebujeme ji. Aby Jeho Svatost věděla, že jsme vás našli a splnili příkaz.“

Michelangelo již dere list, jež mu podávají. Přečetl jej jediným, spalujícím pohledem; zadržel dech, a pak pomalu vydechl, jako by z plic vypouštěl všechn ten jed dní uplynulých. „Vrátit se? Týden čekání. Týden ponížení. Týden mlčení, které bylo horší než kletba. A nyní – – – nyní se mám vrátit?“

Tu se natahuje pro brk a každý tah pera po pergamenu je jako škrábnutí do živé hmoty. Píše rychle, rázem, rozhodně, slova se rodí z hněvu a bolesti. Když skončil, pomalu vstal, přistoupil k oknu, rukou opíráv o jeho drsný rám, zahleděl se ven, kde se na zemi mihotal stín stromu, tuze lhostejný k událostem zde nastanuvším; pak se otočil a došel ke stolu, kde přistrčil list papíru vstříc poslům a pravil: „Řekněte Jeho Svatosti, že se nevrátím. Za věrné služby jsem byl vyhnán jako zločinec. O náhrobku již nechci ani slyšet; když o něj nestojí on, nestojím o něj ani já,“ pokračuje s chladnou, téměř lhostejnou rozšafností, a přítomní návštěvníci hostince, svědkové tohoto dramatu, stále opatrně přihlíží.

„Jsem zproštěn všech závazků – a k ničemu jinému se zavazovat nechci – – – Vezměte to a táhněte ke všem čertům,“ syčí a rukou kyne, ať mu zmizí z očí.

Poslové, zaraženi tou silou, jež z něj vyzařuje, se toliko mlčky uklonili a odešli.

Nechte, ať se vám slova této kapitoly rozezní v hlase – jako dar na Vás čeká tato kapitola v audio podobě zde.

Zapřel jsem, a přece stál jsem

Napětí kvůli kameni, jenž má býti dnes položen, kameni, jenž ponese váhu věků, ovládlo věčné město. Nadešla první sobota po svátcích Vzkříšení, a na náměstí, kde se v našem věku shromažďují procesí a kde se třpytí překrásné klenby, nestála v ten čas žádná kupole, toliko sloupy baziliky staré – těžké, věky unavené, opřené o vlastní stín. Byla to stavba stará více než dvanáct století. Bazilika císaře Konstantina, vznášející se nad hrobem rybáře, kde pod oltářem spal svatý Petr. Apoštol, jemuž Mesiáš řekl: „Ty jsi skála.“

Tato skála. Tento základní kámen víry, nebyl položen v tichu a modlitbě, leč zrozen z ohně a krve. Abychom tedy pochopili tíhu tohoto základního kamene, je třeba vrátiti se v čase, do doby, kdy jméno Kristovo netoliko bylo znamením moci, leč obžaloby – do roku šedesátého čtvrtého – – –

Do roku, kdy Řím byl popelem. Ne však popelem očištěným, jenž slibuje vzkříšení v hlasech fénixů, leč popelem mastným, těžkým, který se lepí na mramor i na duši, a v jehož šedé, dusivé hmotě leží pach spáleniště, pachů viny a tíha obvinění. Plameny, jež pozřely devět okresů ze čtrnácti, pohasly, však jejich dým dosud lpí v ulicích, plazí se po ohořelých zdech chrámů, které jsou nyní toliko vyhaslým ohništěm bohů, a plní plíce živých i mrtvých – – –

Neboť svět římské říše byl stavbou z kamene a ze smluv, a smlouva s nebesy, *pax deorum*, byla takřka mechanickým plněním závazků.

Nebyla to otázka víry, jež by hořela v nitru, ale veřejného, přesného účetnictví s mocnostmi. Generál, jdoucí do vřavy bitvy, přísahá chrám za vítězství, a kámen chrámu pak, postavený z válečné kořisti, jest toliko svědectvím splněného dluhu. Sochy bohů, mlčící ve svých kamenných domech, nebyly božstvy osobní lásky, nýbrž ručiteli moci, strážci impéria, jež ochotně přijalo pod svá křídla egyptskou Isis i perského Mithru – každého boha, jenž byl ochoten přistoupit na smlouvu a neohrožoval řád.

Téměř každého.

Neboť na východě, v zemi zvané Judea, v provincii věčného nepokoje a náboženského zápalu, sídlí národ židovský – národ jediného Boha; Boha žárlivého a nesmiřitelného, odmítajícího všechny ostatní. Tento vzdor byl pro Řím zvláštní, leč snesitelný, dokud se držel v hranicích té jedné neklidné provincie.

Avšak napětí doutnalo, živeno krví a podrobením, a již brzy vzplane v povstání tak krvavém, že jeho konec – legenda o Masadě, o tisícovce židovských mužů, žen a dětí, jež si raději zvolí smrt vlastní rukou než římské otroctví – se stane ozvěnou, jež bude znít po tisíciletí.

A z této půdy, z onoho kvasu prorocství, ouzkosti a očekávání, jež se po staletí klene nad Judskem pod znamením hvězdy Davidovy, vzešel nový kult, jehož pochodeň nese Kristus – – –

Kým byl ten Kristus?

Pro soudce Říma, pro prefekta Piláta, nebyl synem boha, leč povstalcem; tesařem, tektonem, stavitelem z provincie galilejské, z vesnice Nazaretu, a vpravdě toliko potulným rabínem jménem Yeshua. Mužem, jehož slova byla vpravdě nebezpečnější než meč.

Ačkoliv byl za rabína, tedy za učitele, považován, od tehdejších náboženských autorit se v mnohém zásadně odchýlil. Zatímco tito oporu nalézali ve formálním vzdělání a v zákonech, on svou autoritu neopíral o žádnou školu, ale toliko o svá slova. S armádou věru nepřišel, leč s kázáním na hoře, v němž blahoslavlil chudé, plačící a tiché, a tímto samotné základy řádu jak římského, tak i chrámového, převracel. Učení o milosrdenství a lásce bylo Pilátovi nebezpečnějším než jakékoli vojenské povstání, neboť měnilo duše a srdce.

Jeho příběhy, prosté a hluboké jako studna, byly srozumitelné rybářům, celníkům i nevěstkám, leč pálily jako jed v uších farizejů a saduceů, těch strážců Zákona, jejichž autoritu podkopával každým svým dechem. Činil zázraky, jež přitahovaly davy, a ty davy, hladové po naději, v něm začaly zřítí toliko více než učitele. Začaly v něm vidět krále.

To byl počátek jeho konce.

Jeho příchod do Jeruzaléma nebyl příchodem poutníka, leč triumfem. Lid mu mával palmovými ratolestmi. A on, místo aby se poklonil v chrámu, vyhnal z jeho nádvoří penězoměnce a kupce, a tím netoliko udeřil na pýchu kněží, ale i na jejich pokladnici.

Pro Sanhedrin, nejvyšší radu, stal se rouhačem a nebezpečným buřičem, jenž by mohl proti nim poštovati jak lid vlastní, tak hněv Říma.

Bylo rozhodnuto. Musí býti odstraněn.

Leč vzešla otázka; jak se zmocnit muže, jehož v ulicích chránil dav, který by se při jeho zatčení na denním světle mohl vzbouřit?

Odpověď přišla zevnitř; z jejich vlastního kruhu. Jeden z dvanácti, Jidáš, muž z Keriothu, ten, jenž spravoval jejich společnou, chudou pokladnu, přišel za kněžími. Proč to učinil? Zklamal se v Mistrovi, který nechtěl býti pozemským králem a vésti

vzpouru proti Římu? Nebo ho zlákala vidina třiceti stříbrných – cena otroka, již mu nabídli? Či snad, v pomatení své vlastní víry, chtěl svého Mistra donutiti, aby konečně projevil svou božskou moc a smetl své nepřátele? Nikdo neví, ale stalo se.

Za úplatek nabídl, že jim ho vydá. V noci. V tichosti. V zahradě zvané Getsemanská, na úpatí Olivové hory. A jako znamení, aby ho strážé poznaly ve tmě, si zvolil polibek.

A tak, pod rouškou noci, přivedl chrámovou stráž, a polibkem, znamením lásky a oddanosti, zradil svého Mistra.

Teprve tehdy ho mohli zatknout. A před Piláta předvésti; ne však s obviněním z rouhání, jež by římského prefekta nezajímalo; předvedli ho s obviněním politickým, s tím jediným, kterému Pilát musel rozumět: *Tento muž se prohlašuje za krále židovského.*

Král židovský. *Rex Iudaeorum.* V uších Říma to neznamenal nic menšího než velezradu. Vzpouza proti císaři. Hrozba pro *Pax Romana*. Hrozba pro *Pax deorum* – – –

Pro Piláta to byl jen další z mnoha problémů neklidné provincie. Dal ho zbičovat, snad v naději, že pohled na zkrvavené tělo dav uspokojí, ale nestačilo to. A tak, aby předešel nepokojům, které nenáviděl více než nespravedlnost, vydal ho k popravě; k popravě typicky římské, určené pro otroky a povstalce – k ukřižování.

Nesl svůj kříž ulicemi Jeruzaléma až na místo zvané Golgota. Tam, mezi dvěma zločinci, byl přibit na dřevo. A nad jeho hlavu, jako výsměch i jako úřední záznam zločinu, nechal Pilát připevnit tabulku s nápisem ve třech jazycích: *Iesus Nazarenus, Rex Iudaeorum* – – Ježíš Nazaretský, král židovský.

Problém – – – jeden z mnoha problémů říše, byl vyřešen. Vůdce byl ponížen a popraven. Avšak jeho smrt, jež měla být koncem, stala se počátkem, a jeho kříž, nástroj potupy, stal se znamením víry, jež se

jako neviditelná řeka rozlévala tepnami říše, nesena po obchodních cestách, v podpalubí lodí, v mošnách kupců a poutníků.

A nyní, po velikém žáru, je třeba nalézt viníka. Proč by bohové měli chránit město, v jehož zdech žijí ti, kdož je popírají?

Šimon, jehož Kristus zval Petrem, se skrývá. Ne, ještě ne v katakombách, jež teprve čekají na své mučedníky, leč v zapadlém domě za Tiberou, v Transtiberině, čtvrti hadrů a cizích jazyků, kam se ani prétoriánská stráž neodvažuje vstoupit, leda s ozbrojenou kohortou v zádech. Dříve tudy procházeli řečtí obchodníci, jejichž oči byly plny prohnání, a syrští lodníci s kůží spálenou mořem a sluncem – – – nyní, jak si úředníci šeptají, toliko sídlili zde „*ti Nazorejci*“.

Domem, kde pobývá, prochází kouř z jediné olejové lampy, jež ze strachu nikdo nerozžehl naplno. A v jejím mihotavém, nejistém světle dřepí starý rybář – on, který kdysi chodil po písčitém břehu Galilejského jezera, naslouchaje slovům Kristovým, a nyní, v tomto městě, čeká na znamení. Tělo má znavené léty a cestami, však jeho oči, oči zvyklé hledět do dálky, stále planou. Neumí psát, neumí ani mluvit tak, jako Pavel, ale ti, kdo přichází, poutníci s duší rozedranou, zastavují se právě u něho, u té němé skály, a v jeho mlčení nacházejí více odpovědí než ve vší výmluvnosti světa.

Venku, v ulicích, se šíří zvěsti, jedna hrůznější druhé: Císař prý obvinil křesťany. Někteří bratři zmizeli, pohlceni nocí. Jiní, jejichž srdce se chvěje strachem, se chystají prchnouti do Ostie. I Petr má možnost odejít – – – loď je připravena, čekajíc v přístavu, a bratři ho prosí, jejich hlasy plny ouzkosti: „*Jsi sloup církve, Petře. Jsi skála. Bez tebe padneme.*“

Avšak Petr dále mlčel – – – Mlčel a seděl u prostého stolu, prsty, zvyklé drsnosti sítí, sevřeny kolem dřevěného kříže, a modlil se; nikoliv pro útěk – – – leč za porozumění. Noc sebou nesla napětí tak

veliké, až i vlastní dech zněl jako vina. I vstal, převázal plášť, přehodil přes ramena prázdnou mošnu poutníka a pohlédl na mladého diákona, jenž mu nosíval chléb a vodu, a který nyní spí spánkem bezesným, spánkem spravedlivých. I zanechal vedle něho kousek chleba a pramínek čisté vlny – znamení, jež nepotřebovalo slov – a vyšel do noci, aniž by cokoli řekl. Zástěra tmy pokrývala popel, krev i ohořelé portály chrámů. Sestoupil k mostu, přešel Tiberu a vyrazil po Via Appia – – – Na cestu, již absolvovali mnozí před ním. A mnozí po něm; v úmyslu dorazit k přístavu.

Tehdy ho zřel. Z prachu cesty a víru se vynořila postava muže, kráčejícího proti němu, nesoucího na rameni těžký, surový trám kříže. Byl nahý. Tělo zjizvené. Nohy bosé. Ruce rozedřené, záda prokvetlá ranami. Petr ztuhl. Ne ze strachu – – – nýbrž z poznání.

„Pane – – – kam kráčíš?“ vydechl: „*Domine – – – quo vadis?*“

Cizinec se zastavil; jeho tvář byla klidná, vytesána z bolesti a odpuštění, a oči planuly ohněm, který nepálí, ale odhaluje. „Jdu do Říma,“ odpověděl tíhou věčnosti. „Abych se dal znovu ukřižovat.“

Ta slova Petra zasáhla, a v tom okamžiku padl na kolena, a když znovu otevřel oči, cesta byla prázdná, ale otisk toho zjevení, ta jizva v duši, zůstala.

A tak se obrátil. Cesta zpět do Říma byla tatáž – – – avšak obtížnější o vědomí, co jej čeká. Nebyl už uprchlíkem, byl poutníkem ke svému kříži. Kráčel zvolna; neskryval se více. Nespěchal. Přešel most, vrátil se do Transtiberiny, krátce se pozastavil ve svém úkrytu. Ráno našli diákona spícího v koutě – – – a na stole, vedle chleba a pramínku vlny, leželo Petrovo roucho. Pozbyla i mošna. Odešel beze všeho – toliko s tím, čeho nelze pozůstat.

Krátce nato byl zajat.

Ne, nehledali ho, leč poznali. Jeden z vojáků, mládenec pihatý a s očima prázdnýma, na něj chvíli hleděl, než přivolal svého druha.

Petr se nebránil, a když mu spoutávali ruce drsným provazem, toliko pravil: „*Budte pokojní. Já vás neproklínám.*“

Vedli ho úzkými uličkami, z jejichž podzemních žlabů vycházel pach hniloby a smrti. Lidé se nedívali, neboť byla to doba, kdy i pohled sám mohl být následován obžalobou. Proces nebyl veřejný, ani slavný; jen rychlý, fraška moci. Výslech bez svědků a bez obhájce.

Jméno? – Šimon, zvaný Petr – Obvinění? – Následovník Krista, podněcovatel nového, pro Řím nebezpečného kultu – Trest? – Smrt.

Poprava nebyla určena pro Forum, ni pro amfiteátr; měla se vykonati stranou, mimo zdi města, v cirku, jež založil Caligula a který Nero, ten herec na trůně, přetvořil v nástroj své kruté moci – v cirku později zvaném Vatikánský, na svahu neslavného pahorku za Tiberou.

Tam, kde končila zástavba; kde se otroci modlívali v jazyce řeckém; kde hliněné zdi zadržují zápach krve, potu a rozkladu. Kde na podélné *spina*, uprostřed oválu, již stojí obelisk z Héliopole, dopravený po moři na bárkách podivuhodných, němý svědek tisíců smrtí.

Po obvodu cirku se táhnou tribuny. A za nimi – jak příloha ke smrti – se rozkládají roztroušené hrobky. Rodová mausolea, votivní nápisy na mramorových deskách, fresky vybledlé časem a lhostejností. Nekropole; město mrtvých, jež předcházelo arénu, neboť římský zvyk přísně odděloval živé od mrtvých – – – však toto místo, tento pekelný kruh, je spojuje v jediném, strašlivém objetí.

Tak jako se o sto let později mladá římská šlechtična Vibia Perpetua, matka nemluvněte, v Kartágu sama chopí třesoucí se ruky gladiátorovy a navede si jeho meč na hrdlo, tak i Petr přijal svůj úděl. Když mu oznámili rozsudek, požádal o jediné: „*Ne tak, jak můj Pán. Hlavou dolů, prosím.*“ Byla v tom pokora, snad i stud. Ale nade

vše – vědomí nehodnosti. Nemohl přijmout smrt, jež náležela jedinému. Tomu, jehož zapřel. Třikrát. A přesto mu bylo dáno odpuštění.

Vojákům to bylo lhostejno; hlavou nahoru, hlavou dolů. Kříž je kříž, smrt je smrt. Zhotovili konstrukci – obrácený kříž, trojmo svázaný, aby tělo, až ochabne, nesklouzlo. Ráno ho vyvedli z cely; bez pout. Šel sám, bez slova. Pahorek je bez zvuku, až na větve nad arénou, jež se chvějí v ranním větru. Nejsou diváci; není divadlo. Bude to jen poprava.

Přihlížejí tři muži: voják s kopíí, pomocník s nástroji – – – a jeden otrok, jehož tvář jest bez výrazu. Země jest měkká po rose. Dřevo vrže. Petr se zhluboka nadechl, naposledy se figurálně pokřižoval, a pak sám ulehl pod kříž. Jeden z vojáků mu obtáčí zápěstí, druhý zatlouká hřeby.

Trvalo to méně než čtvrt hodinu.

Když vztyčen byl, jeho tvář se skláněla k zemi. Rty má sevřeny, oči zavřeny; však z úst se mu vydral dech, poslední šepot nesený vánkem:

„Pane – – – neodvracej tvář – – – tvář svou ode mne – – –“

Poté již nebylo ničeho. Až večer – – – když byl kříž skácen a tělo sňato, když hlína nasákla krví – – – až večer přišel jiný. Mládenec, jeden z těch, kdo se ukrývali. Klekl u těla, rozprostřel přes něj plášť. A do země, dále za hranicí cirku, na místě, kde ho uložili, vtláčil kámen. Znamení. Paměť. Místo. To místo, jež jednoho dne ponese jméno toho, jenž padl hlavou dolů – – – a přece byl Skálou. A tak impérium, jež ho odsoudilo, pokračovalo dál, netušíc, že jeho skutečným dědicem se nestane další císař, ale církev, jejímž centrem bude právě místo posledního odpočinku tohoto prostého rybáře; místo zprvu prosté, ztracené v hlíně, zarůstající trávou, jež šeptala

větru příběh, jemuž naslouchat dovedli toliko ti, kdož přicházeli s duší otevřenou, se pomalu stávalo středobodem nového světa.

Avšak křesťané pamatovali; nejprve přicházeli v noci ve stínech, plížící se mezi hroby pohanů, pak vztyčili znamení, chudé a prosté, a posléze kapli, jejíž zdi byly spíše modlitbou než hmotou. A za císaře Konstantina, když křesťanství již bylo vyňato z temnot katakomb na světlo císařské přízně, rozhodnuto bylo, že zde, právě zde, vystavěn bude chrám – – –

Chrám, jenž měl stanout přesně nad oním hrobem, nad tím středobodem víry, kterým nebylo možno pohnout, neboť to bylo místo posvěcené, nedotknutelné. Země pod ním totiž nesla tělo, jež v kostnatých, rybářských prstech drželo klíče k branám nebeským.

Avšak dřív, než se tak stalo, byl tento kus vyprahlé půdy jiný. Před dvěma tisíci léty leželo Vatikánské návrší za hradbami antického Říma – nevábne, opovrhované předměstí, porostlé řídkými, trnitými vinicemi s vínem tak kyselým, že svíralo ústa, rozbrázděné jílovými doly, z nichž se těžila hlína pro cihly, a zamořené roji komárů, jež se zvedaly z blízkých močálů jako oblak nesoucí malárii. *Mons Vaticanus*, jak se mu říkalo, byl krajem s nevalnou pověstí, místem nehodným k bydlení, hodným tak akorát k vyhnanství a k tajemným, krvavým obřadům.

Na jeho svazích stával chrám bohyně Kybelé, té matky bohů, přivezené z Orientu a uctívané v extatických, divokých rituálech kněžími, kteří se v šílenství zasvěcovali jejímu kultu. Blíže k Tibeře, k té líné, špinavé řece, se pak rozkládaly císařské statky, rozdělené na zahrady, v nichž kvetly růže pro potěchu mocných; na běžecké dráhy a umělé bazény, z nichž jeden sloužil i k hrůzným inscenacím námořních bitev.

Dominantou této krajiny byl však *Circus Vaticanus*; založený Caligulou a rozšířený Neronem, s obeliskem v ose, obklopený

nekropolí. Obelisk sám – ten němý, žulový prst, třísettunový monolit z Héliopole, města zasvěceného slunci – prvotně vztyčen byl v Alexandrii, na náměstí před chrámem Caesarea. Později, v čase císaře Caliguly, toho božského šílence – jehož skutečné jméno, dnes zapomenuté, znělo Gaius Caesar Augustus Germanicus – byl převezen do Říma na lodi tak obrovité, že po splnění úkolu byla potopena, naplněna betonem a proměněna ve vlnolam v ostijském přístavu – – –

Caligula – z latinského *caligae*, vojenská obuv – byla posměšná přezdívka, kterou mu v dětství dali vojáci jeho otce, Germanica, když mezi nimi pobíhal jako malý chlapec v miniaturních sandálech a legionářském oděvu. Nesnášel to jméno, rouhalo se jeho představě božské důstojnosti, a přece přežilo jeho vládu i smrt, jako by výsměch byl věčnější než moc – – –

A snad už tehdy, v táborech na Rýně, mezi válečným křikem a prachem tažení, se v něm zrodila ona křehká rovnováha mezi dětstvím a šílenstvím, zbožštěním a znetvořením, která měla jednou vyústit v římský kult nejistoty a krve.

Roku Páně tisícího pětistého osmdesátého šestého, kdy již jiné kříže a jiné touhy vládly světu, papež Sixtus Pátý vypsal soutěž k jeho přesunutí.

Přišlo mu na pět set odpovědí, kde jedna z nich pravila: *Modlete se*. I zvolil si Domenica Fontanu, jenž obelisk, ten pohanský sloup, nejprve obestavěl mohutným dřevěným lešením, jež lid nazval *Il Castello* – kolosem čtyřposchodovým, z jehož trámův se točila hlava.

Devět set dělníků, sedmačtyřicet navijáků, sto čtyřicet koní a papežský dekret, přísný a neodvolatelný, pravil: *Kdo byť jediné slovo pronese – – – bude stát*. A nastalo ticho – – – Ticho tak hluboké, že bylo slyšet toliko skřípění lan a lkání dřeva.

Lana sténala, dřevo praskalo. A v té chvíli, kdy jedno z lan se přepalovalo žárem a třením, zazněl z davu hlas námořníka z Janova: „*Polijte lana!*“ Porušil rozkaz, ale zachránil kámen; za což byl štědře odměněn a praví se, že jeho rodina dostala privilegium dodávat papežskému dvoru palmové ratolesti na květnou neděli.

Tak se kámen pohanů, svědek tisíců ukřižovaných v aréně, stal osou křesťanství. Znamením triumfu – – – I pamětí utrpení.

Mezi cirkem a severní silnicí povstala rozsáhlá nekropole, město smrti vedle města živých. V její horní části – nedaleko Hadriánova mauzolea – vztyčena byla *Meta Romuli*, jehlanovitá hrobka, jež byla na popud Alexandra Šestého, stržena, aby uvolnila místo pro novou ulici Via Alexandrina; tak bylo umožněno přímé spojení Vatikánu s mostem přes Tiberu.

V dolní části nekropole pak stály stovky mausoleí, zdobených mramorem a mozaikami. Zpočátku byli všichni pohané, avšak koncem druhého věku se začaly objevovat i hroby křesťanů, prosté, bez ozdob. Přitahovalo je jediné místo: památník v dolní části nekropole – trofej apoštola Petra.

Stála při staré Via Cornelia – cestě, která vedla mezi hrobkami a smrtí, mezi městem a tichem. Právě u této cesty se podle tradice zastavil Petr – a zůstal. V kameni, v krvi, v paměti.

Šlo o památník prostý svým vzezřením: tři niky vysekané do zdi natřené rumělkovou červení. Spodní nika – pod úrovní dlažby – zakrytá perforovaným víkem; dvě horní lemovaly drobné sloupky. Památník stál proti malé vydlážděné plošině a sloužil jako místo modlitby. Svědectví o něm přináší římský kněz Gaius kolem roku dvě stě jako o trofeji vítězství – místě, kde byl podle tradice pohřben svatý Petr.

Již ve třetím století začala stěna praskat. Přibyly opěrné pilíře; před památníkem vyrostla mříž, nové vydlážděné prostranství.

A právě nad tímto místem – – – za vlády Konstantina – – – měl býti postaven chrám. Chrám, jenž by trofej zahrnul, nikoli pohřbil. Císař trval na tom, aby apsida nového svatostánku stála přesně zde – nikoliv z důvodu praktického, nýbrž z přesvědčení, které se v něm zrodilo v hodině vítězství.

Bylo to roku Páně třístého dvanáctého, kdy Konstantin táhl na Řím, aby se střetl s Maxentiem, svým rivalem o moc. Večer před bitvou, kdesi na cestě mezi severními branami města a Milvijským mostem, měl podle pozdější tradice pozvednout zrak k nebi – a spatřit znamení.

Na obloze se objevil kříž, planoucí světlem, a slova v řečtině či latině – *In hoc signo vinces*. V tomto znamení zvítězíš. A když se noc spustila, ve snu k němu promluvil Kristus – vyzval ho, aby přijal tento znak a nechal jej vyrýt na vojenské štíty. Konstantin tak učinil. Bitva byla krvavá, leč vítězná: Maxentius padl, jeho tělo zmizelo v proudu Tibery, a Konstantin vstoupil do města jako pán, jenž neděkuje božstvům Říma, ale Bohu, kterého dosud neznal.

To nebyl křest – nikoliv hned. Přijetí víry bylo pomalé, opatrné, politické i osobní. Konstantin zůstal dlouho nepokřtěn, jak bylo u císařů zvykem, a na své minci ponechal pohanské symboly, ale jeho ochrana křesťanství byla zřetelná a rostla. Vydal milánský edikt o náboženské svobodě; vrátil zabraný církevní majetek; přizval biskupy ke svému dvoru.

A později – v okamžiku už blízkém smrti – přijal konečně křest, podle některých podání v Nikomedii z rukou arianského biskupa Eusebia. Byl to křest očišťující, odložený až na samý práh věčnosti, jak to mnozí praktikovali.

Ještě předtím však, v době bezprostředního nadšení a rozjitření, padlo rozhodnutí, jež změnilo dějiny církve. Konstantin daroval římskému biskupovi palác na Lateránském pahorku a zřídil v něm

první monumentální chrám nové víry. Právě zde vznikla první katedrála křesťanského světa – bazilika Nejsvětějšího Spasitele, později zasvěcená i Janu Křtiteli a Janu Evangelistovi. Nebyl to svatopetrský chrám, leč právě Laterán, jenž je matkou, hlavou, i srdcem všech kostelů města i světa – *omnium urbis et orbis ecclesiarum mater et caput*. Tam měl papež své sídlo, svůj trůn, svou sakristii, své koncily.

A přece se císařův pohled obrátil i jinam; vybral další místo – a církev, jež se zrodila z pronásledování, tam vstoupila do nové epochy. Zázrak se neudál zde – ale víra už ho sem přenesla. Rychle se rodila tradice, která vizi spojovala právě s tímto prostorem; jako by se hlas nebeského kříže zjevil přímo nad svatyní, aby vyvolený císař mohl přijmout víru z rukou mučedníka. Spojení trůnu a oltáře bylo zpečetěno kamenem.

Ale místo nebylo rovné – svah klesal prudce. A římské právo zakazovalo narušovat pohřebiště.

Konstantin vymyslel způsob. *Mons Vaticanus* byl částečně rozryt. Přes milion kubických stop zeminy bylo přesunuto a navezeno, aby vznikla plošina. Horní část nekropole byla zničena, ale spodní – – – včetně trofeje – – – byla opatrně zasypána a uchována.

Aby se masa zeminy nesesunula zpět, vyrostla na hraně svahu sedmimetrová opěrná zeď – kámen na kameni – srdce z vápna, tvář z kvádrů, stavěná vrstvu po vrstvě; zadržela terasu – utvořila základ.

A právě tam, na této vyrovnané plošině – se během několika let postupně vztyčil starý chrám svatého Petra. Sto dvacet kroků na délku, čtyřicet čtyři na šířku – to byla hlavní loď. Transept rozepjal svá ramena ještě dál, do šíře šedesáti kroků. A před vstupem do chrámu se rozkládalo atrium o délce čtyřiceti kroků. Na svou dobu šlo o chrám kolosální. I s atriem dosahoval téměř rozměrů dnešní

baziliky – stálý, důstojný, nepředstavitelný v čase pronásledování, a přece vyvstal z vize císaře.

Tuto na svou dobu úctyhodně rozsáhlou stavbu podepíralo osmdesát osm sloupů – mramor z císařských lomů, nesený po vodě, po cestách, s vírou. Každý za cenu nepředstavitelného úsilí – každý nesl váhu slz a potu. Vnitřek byl dělen do pěti lodí – sloup za sloupem, oblouk za obloukem, jako by celý prostor dýchal v rytmu žalmů. Mozaiky zářily jako jitřní modlitba – strop se zvedal jako dech naděje.

Dlaždice nad hrobem byly proložené zlatem. Nikoliv pro okázalost – – – ale aby slunce, když padne oknem, našlo cestu ke kameni. A přímo nad trofej – – – Nad místem, kde apoštol spočíval – nechal císař vystavět *ciborium* – mramorovou svatyni s porfyrovým obkladem a točitými sloupy – symbolizující čtyři stromy naděje, které se vinuly jako modlitba vzhůru, vzhůru, k Bohu. Ony sloupy, dle legendy, pocházely z Šalamounovy hrobky.

V šestém století přidal papež Řehoř Veliký *confessio* – kryptu, do níž mohli poutníci sestoupit a modlit se přímo nad místem posledního odpočinku. A nad ní postavil nový oltář.

Stará bazilika – – – navzdory nájezdům a zejména drancování Saracénů v roce osm set čtyřicet šest – – – zůstala vpády víceméně nedotčená. Ale dopadalo na ní opotřebení věkem.

Stěny se nakláněly, omítka praskala; během mše padaly kusy stropu. Krysy hnízdily v krovech; chodby potemněly, dlaždice se kývaly. Pod kazatelnami se drolila omítka a v tichu breviářů se z půdy ozýval šelest krys. Nebylo čistoty, ale zmaru – – – A přesto svatost přetrvávala.

Z původního chrámu dochovalo se pramálo, leč z toho, co se dochovalo, lze zříti, jak skvostný opravdu byl. Mramorové sloupy po stranách hlavního portálu, nesené kdysi z císařských lomů, byly

znovu vztyčeny. Samy dveře – div z ranného renesančního kovotepectví, dílo Filaretovo – byly vyňaty z ruin a vsazeny v nové průčelí, jako němí svědkové zaniklé svatyně.

Nejpodivuhodnější z fragmentů však nebyly ony sloupy – ni dveře – nýbrž víko sarkofágu z rudého porfyru, kámen římských císařů. Kdysi spočívalo v Hadriánově mauzoleu – v tom kamenném kolosu smrti mocných. V desátém století vyňato bylo a použito pro hrob Oty Druhého, který spočinul v atriu staré baziliky – ve vnějším nádvoří, na hraně mezi světem a svatyní. Když bylo ono atrium zbořeno, víko zmizelo z paměti, a po léta sloužilo jako napajedlo pro dobytek, který se chladil v jeho kamenném objetí. Poté, co opět nalezeno, očištěno a opraveno bylo, stala se z něj křtitelnice nové baziliky. Z poklopu smrti zrodila se nádoba života.

Za Pia Dvanáctého, v roce devatenáctistém třicátém devátém, v dobách předválečných – kdy Mistr Schulz, uvnitř dáblem sužované zemičky, již spřádal své plány na knihu o kameni a bolesti – byla, po nálezu a následném odkrytí mauzolea, znovu spatřena purpurová stěna, trofej, Konstantinova svatyně, Řehořův oltář. A pod purpurovou zdí – – – v malém, chudém výklenku – – – Kostí silného muže, sešlého věkem. Možná Petrovy; možná ne; to ví jen Hospodin.

Avšak nyní – – – za pontifikátu Julia Druhého, roku Páně tisícího pětistého šestého – – – stará bazilika stále stojí, a základ nové se dnes – – – kdesi za její apsidou – – – položí.

Bude to chrám, jenž obstojí věčností. Chrám, jenž překoná antiku. Chrám, jehož kámen ponese jméno pontifika. A jehož půdorys navrhl Bramante. Donato z Urbina. Princ architektury; muž, který byl kdysi malířem – – – A nyní kreslí proporce věčnosti.

A právě dnes, v tento den osmnáctý, měsíce dubna, bude tato věčnost započata; neboť z nitra starého, umírajícího chrámu,

z přítmí, jež bylo prosáklé staletým kadidlem a nevyřčeným šeptem, formovalo se procesí.

Nesměřovalo však dovnitř, k oltáři, ale ven, za zpola zbořenou apsidu, na místo, kde se rodil nový svět. Jeho Svatost Julius Druhý kráčí v čele, oděn ve zlatem protkávaném rouchu, a jeho vysoká, trojboká mitra, zářící jako slunce samo, vrhá ostrý stín na asketickou tvář, v níž se zračí neústupnost kamene a odhodlání ohně. Po jeho boku se vlní moře purpuru, kardinálové, jejichž pláště splývají v jediný, pomalu se sunoucí proud rudé tkaniny, a každý jejich krok, tlumený prachem vyschlé země, doprovází šepot modliteb.

Za nimi, v uctivé, téměř bážlivé vzdálenosti, kráčí stavitelé, řemeslníci a mistři mramorových lomů, muži, jejichž ruce znaly tíhu a duši kamene. A v jejich čele – – – Bramante; s hlavou hrdě vztyčenou, s očima téměř bolestivě lesknoucíma se pýchou. Ví, co ten den znamená; netoliko pro víru a pro Řím, ale také pro něj.

Michelangelo odjel. Včera, v hloubi noci, opustil město bez jediného slova rozloučení, bez jediného pohledu zpět; neunesl porážku, tu domnělou i skutečnou, tu, již mu Bramante utkal s trpělivostí pavouka. A on – – – Bramante – – – zůstal. Stál zde, vedle Svatého otce, jehož vůli nyní formoval jako měkkou hlínu. Vítěz; korunován nepřítomností toho, jenž se neodvážil zůstat; toho, jenž prchl před hrou, již nepochopil.

Na znamení Svatého otce přistoupilo se k posvěcení. Kněží přednesli modlitby, jejichž slova stoupala k nebi, a kadidlo se vinulo k obloze v modravých, líných spirálách. Liturgické zpěvy, nesené hlasy chlapeckými, zní nebeským potvrzením velikosti tohoto okamžiku. Zlaté mince, čerstvě ražené k této příležitosti, s tváří papežovou na jedné a s obrysem nového chrámu na druhé straně, jsou ukládány do nádoby, jež Jeho Svatost osobně a s hlubokou vážností následně žehná. V místě, kde se bude tyčit jihozápadní

centrální pilíř – – – Tam, kde jednou spočine socha svaté Veroniky, držící roušku s otiskem tváře Kristovy, tam – – – připraven jest kámen základní; zářivě bílý mramor, obklopený palmovými ratolestmi, dýchá chladem a věčností – – –

Dělníci napínají lana, jejich svaly se napínají pod plátěnými košilemi, a blok spouštějí do základů budoucí baziliky. Dav zadržuje dech; kámen se hýbe, důstojně, pomalu, jako by se spouštěla samotná rakev s tělem papežovým do hrobu času.

Bramante se usmívá. Tento den je jen jeho. Jeho vize, jeho dílo, jeho chrám.

A tu, náhle, v tom posvátném, napjatém momentu – – –

Klop...

Zvuk ostrý, tenký a chladný tón vlásečku, jenž přeřízne tepnu času.

Úlomek mramoru, nepatrný, téměř neviditelný, se odlupuje a dopadá na zem. Je to toliko kousek, bezvýznamný úštěpek hmoty, leč v tom hlubokém tichu zapůsobil tuze zlověstně. V mžiku se davem prohnal šum, jako když vítr projde mezi větvemi stromů; kardinálové si vyměnili rychlé, nejisté pohledy, něčí prsty křečovitě sevřely růženec; Bramante strnul, úsměv ztuhnul na rtech, pohledem přelétl kámen, pak okolí – v očekávání, že někdo povstane a obviní ho. Ale nic se nestalo.

„Nechť Řím povstane z popela,“ pravil Julius Druhý hlasem tvrdým, kamenným, jako by se nic nepříhodilo. A slavnost pokračovala. Avšak v Bramanteho mysli se cosi zlomilo. Zůstal stát, zatímco se ostatní rozcházel. Kadidlo pomalu vyvanulo, sluneční světlo dopadalo na tvář budoucího chrámu – – – A on náhle ucítil ten spalující pohled.

Cosi se v něm sevřelo. A v tom zablesknutí představivosti – či snad svědomí – stál tam on. Michelangelo. Nehmotný. Nefyzický.

A přece skutečnější než kámen, skutečnější než Svatý otec.

Stojí uprostřed prázdného prostoru, v rouchu zaprášeném, s očima planoucíma výčitkou. Nepromlouvá; jen se dívá. A Bramante, ač ví, že to není možné, se přistihl, jak k němu v duchu mluví, jak se brání před soudem, jenž nebyl vysloven: *Chrám přetvořá. A já jsem ten, kdo ho postaví. Kámen se uvolnil – – –,* zní mu v mysli tónem tlumeným, ale přeci tak známým. *Stává se to,* odpovídá si. Snad sám sobě. *To nic neznamena – – –,* a jeho vlastní hlas mu zní dutě. Když stín přistoupil blíž, pravil: *Anebo všechno.* A najednou si nebyl jist, zda ta slova slyšel, či je sám vyslovil. *Dějiny se vytesávají do kamene – – –,* zní dál, *a já budu tím, kdo je vytesá!* Zavřel oči, aby zapudil vidinu. Když je opět otevřel, byl sám. A díval se na základní kámen – a na ten malý, osudový odlomek vedle něj. A nebyl sám, kdo jej zřel. I zrak Svatého otce na něm spočinul, a ač jeho tvář zůstala nehybná jako maska z benátského karnevalu, v hlubině jeho duše se zrodilo rozhodnutí. Jestliže denní modlitba nestačí k odvrácení zlé předzvěsti, bude třeba sestoupiti do tmy a zavázat si síly starší, než je kámen sám.

A tak když přišla hluboká noc, když bylo podzemí baziliky svatého Petra ponořeno do stínů, jež byly starší než sám Řím, když toliko mihotavé plameny sedmi svící vrhaly na vlhké kamenné stěny dlouhé, roztřesené stíny, zde, v hlubinách pod chrámem, kde odpočívají náměstkové Kristovi a světci, mělo se odehrát cosi, co se nestalo po dlouhá staletí.

Julius Druhý stojí v samém středu, jeho těžký plášť spočívá na chladné podlaze. On sám však zůstává nehnutý jako socha vůle vytesaná z modlitby a vzdoru. Cítí vůni kadidla, avšak pod touto posvátnou vrstvou se vznáší cosi jiného, cosi těžšího, syrovějšího; kovová hořkost, železitá esence, kterou pozná toliko ten, kdo kráčí po hraně posvátného a zapovězeného.

Zavřel oči; toto nebyla modlitba, jakou kdy pronesl na kolenou; byla to invokace. „*Sanguis Christi, fiat voluntas tua*,“ šeptá hlasem tlumeným, avšak každé slovo se neslo podzemní síní s ozvěnou věků. Tu otevírá oči a pokládá ruce na oltář – starý, těžký, nasáklý staletími proseb – avšak dnes se stává svědkem něčeho, co zde nebylo vykonáno po mnoho věků. Pět mužů kolem něj sklání hlavy; jsou jeho pojítkem k síle, jež touží rozproudit.

U jeho boku spočívá starý prelátský nůž. Nebyl zrozen k prolévání krve, nýbrž k posvěcování chleba. A nyní bude sloužit obojímu. Svatý otec pohlédl na kříž na oltáři, a v jeho nitru, v srdci zlata, jest uložen fragment dřeva, jež neslo tělo Kristovo.

„*Sanguis meus in tuo nomine. Sanguis tuus in fundamentis. Fiat voluntas tua*,“ pravil, sevřev rukojeť nože; poté jej opatrně přiložil k vlastnímu zápěstí. Je válečník; zná bolest ran; tahle je toliko další. Hrot rozťal kůži – rudé, těžké kapky dopadají na chladný mramor oltáře.

Julius se zhluboka nadechl; nestačilo to; znovu se naklání nad kříž, a jeho krev stéká na zlatý povrch, vpíjí se do prasklin, do tepaných ran Spasitelových. Plameny svící se náhle rozzářily, jejich světlo zneklidnělo; zeď za oltářem, jenž po staletí nese přítomnost pohřbených, zdála se blíže.

„*Sanguis Domini. In nomine tuo, Jesu Christe*,“ muži kolem něj šeptají, opakují jeho slova. A pak, ten nejtišší, však zároveň nejvyšší z nich, otevřel ústa. Z hlubin hrdla zní slova, jež nesla zemi, oheň i krev, slova stará, z jiného světa: „בשם ישוע, בן האלוהים החיים, תחדור נפשו, – – – Ve jménu Ježíše, Syna živého Boha, nechť jeho duše pronikne do základů tohoto domu a rozjasní jej světlem věčnosti.“

Jeho Svatost se napřímila. Ruka, jež krvácela, nyní je již téměř suchá; kříž na oltáři se nepatrně chvěje – – – Či se mu to jen zdá?

A tak znovu sevřel čepel a zakryl svou ránu. Nebylo to o bolesti, ale o spojení. Chrám nesmí být pouhým kamenem a maltou, musí mít duši. A ta duše musí býti požehnána nejen modlitbou, avšak i silou starší než církev sama. Silou, již ovládal Ježíš Nazaretský, když krácel po vodách. Silou, již oplýval Mojžíš, když rozrážel moře.

Julius vzhlédl k muži stojícímu proti němu pohledem pevným, beze strachu. Ví, že tento rituál nesmí být nikdy zapsán.

„Fiat voluntas tua.“

Muži stále klečí; svíce září; oltář mlčí; Julius Druhý se otočil a vyšel z podzemí s jedním z mužů – tím nejvíce mlčenlivým. Jeho krev zůstává – – – vpíjí se do kamene. Stejně jako krev téhož, jehož jméno právě vyslovil. Zatímco Julius Druhý spojoval osud chrámu se svou vlastní krví a s věčností, ten, jenž mu dal tvar a podobu, zápasil s přízraky mnohem bohémštějšími.

Když se navrátil do svého paláce, slunce již dávno kleslo za sedlinu pahorků a město se přikrylo pod havraní křídla. Plamének jediné svíce, váhavý a roztřesený dechem noci, klade na stěny táhlé, nepokojné stíny, jež se plazí přes rozevřené výkresy a siluetu sedícího muže – – – stíny, které cosi bolí, snad ruka neviditelná, snad duch, jenž s němou výčitkou váhá nad dílem člověka.

Před ním leží rozestřené plány chrámu, tytéž, jež mu ještě za denního světla vlévaly do žil lávu triumfu, naději na spojení svého jména s věčností juliánského pontifikátu. Leč nyní, v klidu, jenž pukal pod knotem vosku, v tom nejistém, těžknoucím večeru, se počal rozplývat ten triumf, zvolna, jako rosa, a zůstávalo po něm jen tísnivé, zašlé tušení. Pachuť pochybnosti, hořké po žluči.

Zrakem klouzal po liniích – sloupů, arkád, kupolí, vlysů, říms – – – tolikrát promyšlených, tolikrát zbožně obtahovaných perem, jako by se snad mohl dotknout samé tváře Boží. Mělo to býti dílo života, chrám, jenž ponese jeho jméno do věčnosti, kámen proměněný

v modlitbu. Leč nyní, po té jediné prasklině, po tom sotva zřetelném úlomku v základu – – – cosi tiše zašeptalo z hlubin, hlas vnitřní a neodbytný: *Ne každá hmota je pevná. A ne každé vítězství trvá.*

Michelangelo konečně odešel, přemítá si; ústa se mu stahují v úsměv, v cosi stínového, v cosi příliš lehkého, aby to mohlo být radostí. Odpůrce byl odejit. Ten, jehož hořkost a vzdor byly klínem vraženým do díla. On, Bramante, dosáhl svého, přesvědčil Svatého otce – ne slovy, jež jsou prázdná, ale těkavým úsměvem, náznakem, pohledem. Věděl, jak se rozhoduje moc. A přece – – – Michelangelo odešel, ale hlas jeho tu zůstával vyčítavě viset.

Zavřel oči; v mysli se mu vynořila známá tvář, rytá tvrdostí, asketická jako poustevník. A v paměti zazněl hlas, drsný a neústupný: *Je to příliš komplikované. Sloupy neudrží prostor. Z chrámu budou trosky*, sevřel víčka, cítě, jak se v něm cosi svírá, ačkoliv navenek syká v duchu opovržením. Leč v hlubinách, pod nánosem rozčilení, spočinul ledový ostřínek pochybnosti – uznalý, byť nechtěný.

Znovu sklonil hlavu nad výkresy; prsty mu kloužou po konturách. Tu se zastavuje u čtyř pilířů. Ty mají nést všechno. Tělo chrámu. Tíhu věčnosti. *Nevěřil mi, přemítá si dál. Myslí si, že neznám statiku? Že nerozumím nosnosti kamene? A přesto – – – Myšlenka nevyřčená, ale přítomná, se rozlila v jeho mysli jako olej do vody. Třeba – – – třeba měl v něčem pravdu.*

Zadržel dech; dlaň pokládá na místo, kde se nosné linie setkávají. *Jsou skutečně dostatečné? Není v návrhu příliš umění a příliš málo pevnosti? Příliš krásy a příliš málo základu?* Venku zahučel vítr, jako by se smál; světlo svíce se zachvělo. A on? Sedí stále nehnutě, pohled upřený do papíru, jenž najednou nepůsobil jako plán, ale obžaloba. Nebyla to otázka stavební, ale otázka svědomí. A kupole, ta měla být korunou baziliky, triumfem jeho génia, avšak Michelangelova slova,

že vše je příliš těžké a nevyvážené, v něm neodbytně doznívala. V duchu si představuje, jak se mohutná váha kupole přenáší přes štíhlé, elegantní pilíře, a na čele mu razí chladný pot.

„Nesmysl,“ vyřkl pojednou nahlas, přesvědčuje nejen sebe, ale i neviditelného soudce. *Toto dílo jest dílem dokonalým, dílem Božským! A Michelangelo? Je jen zatrpklý. Jeho slova jsou jen závistí – – – a ničím jiným!*

A přece, kdesi v nitru, tam, kam si nedovoloval nahlédnout příliš často, usadila se otázka, jež hlodala jako červ v dřevě: *Ale co když měl pravdu?*

Mysl se opět zatoulala k prasklině v základním kameni. Byl to jen detail, toliko náhoda, či předzvěst čehosi horšího? Opřel se do křesla, zavřel oči, snaže se potlačit pochyby. Už nebylo času na zásadní změny; musil věřit svým plánům, musil věřit sobě samému, jinak by vše, co dosud vytvořil, bylo pouhou iluzí, snem, jenž se každou chvíli může zřítit jako domek z karet.

A přece si vzpomněl – nechtěl, ale vzpomněl si. Ještě dnes ráno, těsně před slavností, když se z nádvoří odnášely první náhrobky ze staré baziliky, zaslechl cosi, co mu zůstalo viset v hlavě jako trn: „*Byly tu po dvanáct století,*“ šeptal kdosi u sakristie, snad starý kanovník, s tváří soudnou. „*A nyní – – – Skladiště.*“

A pak ten výjev – – – Tak absurdní, že se v něm mísila hanba, fascinace i odpor. V západní části baziliky, u rozebrané stěny poblíž staré kaple, stál otevřený sarkofág. Masivní, římský, z rudého porfyru, s vybledlým reliéfem kříže a orla, kdysi snad určený pro císaře, snad pro papeže. Uvnitř však neležel ostatkový klid, jen mokrá, šedivá směs šterku, vápna, písku a vody. A dělníci, s tvářemi zhrublými větrem a sluncem, nabírali maltu fankou přímo z kamenných útrob, jako by šlo o obyčejný maltovník. *Jako by šlo o maltovník!*

„Drží to líp než dřevo,“ zabručel jeden, otřev si dlaň o kámen, na němž spočívala kdysi hlava náměstka Kristova.

„A co na tom,“ dodal druhý, plivnuv si pod nohy tuze lhostejný k posvátnosti tohoto kamene dodal: „Byl to stejně leda nějaký papež. Stařík. Stejně už neměl hlas. Ni prsty.“

Třetí, mladší, se uchechtl: „Že by Formosus? Ten, co ho v devátém století vytáhli z hrobu, oblékli do ornátu a posadili na lavici soudu? Pamatujete přátelé?“

„Ten, co tam seděl jako shnilá mumie?“ šklebil se první.

„Přesně ten.“ A s teatrálním gestem, které bylo zároveň posvátné i výsměšné, spustil hlubokým, dutým hlasem: „Já, Formosus, živý i mrtvý, odpovídám na obvinění z uzurpování biskupství Porta!“

Druhý dělník se hned přidal se sykvým tónem žalobce: „Co odpovíš, Formose? Mlčíš?“

„Mlčí – – –!“ zařval první. „Je vinen! Tři prsty dolů!“

„Do Tibery s ním!“ připojil se čtvrtý. „A teď zpátky do míchačky!“

*Smáli se; smáli se vřele, neuctivě, strašlivě. A on, Bramante, stoje skryt ve stínu sloupu, slyšel vše. Každé slovo. Ale neřekl nic. A když se otočil, zdálo se mu, že zaslechl hlas. Ne ten jejich. Jiný; šeptavý, hnilobný, a přece majestátní. Hlas, který zazníval z prachu, z krypt, z podlahy svědomí: *Nejsi ty ten, kdo zasluhuje soud? Ty, jenž mne necháváš míchat s vápnem? Ty, jenž měníš chrám v trosky? Mne soudili po smrti – – – Leč tys mrtev zaživa. Ničiteli svatosti!**

Zastavil se; ruka s dokumenty se počala chvět. A on si nebyl jist, slyšel-li hlas minulosti, či hlas své vlastní viny. A pak odešel. Musil řešit jiné věci – linie, osy, sloupy, vizi, která přesahovala rakev. A přesto se ten obraz vracel. Míchačka v sarkofágu. Vápno na kostech.

Ještě nic nebylo zbouráno, ne celé. Zatím jen apsida, zatím jen pár kaplí, zatím jen přesun hrobů. Ale jak to vrčelo, jak to skřípalo pod

údery kladiv, měl pocit, že i ty krysy mezi nosníky se modlí. Už se šeptalo – v sakristiích, v křížových chodbách, pod oblouky zpovědnic. Už se to jméno šířilo – *Maestro Ruinante*. Mistr zkázy. Architekt rozkladu. Titul, jenž se neuděluje z pýchy, ale z truchlení. On to slyšel. Nejednou. Ale neodpovídal; protože kdyby začal odpovídat, musel by přiznati, že ví. Že ví, co se ničí. A že to není jen kámen.

Tu ho z hlubokého rozjímání vytrhlo zapraskání svíce. Před očima je opět scéna se základním kamenem. *Nic to není*, opakuje rozhodně. *Jen náhoda*. Vzpomněl na tvář Svatého otce, když pronesl: *Nechť Řím povstane z popela*. Julius Druhý mu věří; dal mu svůj největší sen do rukou. *A Michelangelo? Ten ať si jde ke všem čertům*. Bramante, cítě hořkost i hrdost zároveň se opět zachmuřil. On tu zůstal. On vyhrál.

A tak sedí, opřen do křesla a dívá se kamsi ke stropu, leč místnost se zdá menší, těsnější. Je zde sám, a přece má pocit, že Michelangelův neviditelný pohled na něj stále dopadá, pohled chladný a soudící. *Co to se mnou je? táže se sám sebe podrážděně, Proč si vůbec připouštím pochybnosti toho nevděčníka?*

Znovu sklonil hlavu nad plány, cítě únavu, avšak ví, že spánek dnes nepřijde. A tak sedí dál, zrakem upřen na linie svého mistrovského díla, a snaží se pohrbit všechny pochybnosti protkané hluboko v jeho nitru.

„Postavím chrám, jenž bude věčný!“

Nechte, ať se vám slova této kapitoly rozezní v hlase – jako dar na Vás čeká tato kapitola v audio podobě zde.

K památce Mistrů

Započato psaní díla dne VI. března léta Páně MMXXV, kdy Slunce ve znamení Ryb stálo a pět set padesát let již uběhlo od příchodu Mistra Michelangela na tento svět. Dokonáno pak bylo dílo dne I. srpna téhož léta, na svátek svatého Petra z pout vysvobozeného, v hodině, kdy se den již naklonil v noc a jedenáctá odbila s dvaceti minutami po ní.

Za těch dnů, jichž bylo sto čtyřiašedesát — dvakrát dvaosmdesát, tolik, kolik knih Písmo svaté chová, planulo den po dni sedmero lamp jejichž olej neuhasl. Z jejich světla povstalo více než dvě stě tisíc slov, rozvržených do čtyřiceti kapitol — — — čísla putování, očištění a zaslíbení. Číslo hodin, jež tato pouť vyžádala, bylo dvacet tři násobeno čtyřiceti, neboť jako Mojžíš po čtyřicet dní přebýval na hoře, tak i zde se čtyřicet v dílo proměnilo.

Dílo hlasové, totiž audiokniha, započato bylo dne V. srpna a završeno dne XXVII. téhož měsíce, kdy Slunce již k Panně se obracelo. Bylo to dílo kratší co do dnů, avšak přísnější co do bdění: třiadvacet nocí za sebou — — — Tolik, kolik liter má hebrejská abeceda. V každé noci planulo dvanáct lamp — — — kolik apoštolů bdí u Pánova stolu. Z oněch nocí povstalo dílo, při němž téměř tři sta hodin obětováno bylo, tak jako by se kruh roční vměstnal do jediného měsíce.

Netoliko zůstalo u psaní a hlasu; neboť před nimi stálo ještě třísto hodin hledání, jež bylo jako putování pouští, kdy se člověk klaní každému prameni

a zapisuje každé znamení na cestě. Ty hodiny byly jak vojsko Gedeonovo, nepočtené, však vyvolené; z nich se rodila pevnost díla, aby slovo nepadalo v prázdno, nýbrž v dějiny se proměnilo.

Když vše dokonáno bylo – výzkum, psaní, bdění a hlas – ukázalo se číslo MCDLXXV, rok narození Božského Mistra Michelangela. Proto Ti, Pane, toto číslo vracím – – – Děkuji Ti za dar času, jímž jsi proměnil smrtelné na věčné.

Cesty k pramenům

Kniha, kterou držíte v rukou, není jen plodem mé představivosti, ale především výsledkem putování skrze čas a spisy. Je to cesta do nitra renesance, vydlážděná zažloutlými stránkami a dávnými svědectvími, cesta, na kterou jsem se vydal ve stopách Mistra Karla Schulze, abych prohloubil a dotvořil jeho vizi. Následující prameny a díla tvoří tapiserii, z níž jsem utkal nové pokračování příběhu o Michelangelovi.

Sonety a básně použité v této knize jsou mým vlastním překladem, neboť české sbírky, ačkoliv krásné, často nebyly zcela přesné, zejména pokud šlo o zachování původního adresáta a pohlaví, což je pro pochopení Michelangelovy osobnosti a jeho díla zásadní.

Rád bych na tomto místě poděkoval všem institucím a jednotlivcům, bez jejichž pomoci by toto bádání nebylo možné. Mé upřímné díky patří především *Archivi Medici* za udělení přístupu k jejich vzácným fondům a *Museo Vaticano* za vstřícnou komunikaci, která usnadnila mé pátrání. Jsem rovněž vděčný *Rictoru Nortonovi* za cenné nasměrování a *Casa Buonarroti* za poskytnutí klíčových informací o tom, kde hledat stopy Michelangelovy existence.

Tento seznam představuje toliko výběr těch nejzásadnějších a nejsnadněji dostupných zdrojů, jichž jsem během svého bádání využil.

✱ Michelangelova slova a nejstarší svědectví

Moje putování začalo u samých pramenů, u niterných svědectví, která Michelangela oživila s největší silou. Ponořil jsem se do jeho dopisů, plných horečky a vzdoru, do básní vytesaných z bolesti a extáze, kde se odrážela jeho duše. Zde leží také základní kameny biografie a nejstarší kroniky, jež zachycují tlukot srdce Florencie v okamžiku, kdy se události odehrávaly, a zkoumání jeho náboženské poezie.

- **Memofonte Foundation.** *Michelangelo Buonarroti – Opere e Carteggi.* (Edizione informatica delle fonti storico-artistiche, basata su *Il carteggio di Michelangelo*, a cura di G. Poggi, P. Barocchi e R. Ristori, Firenze, 1965-1983; e *Il carteggio indiretto di Michelangelo*, a cura di P. Barocchi, K. Loach Bramanti e R. Ristori, Firenze, 1988-1995) <https://www.memofonte.it/ricerche/michelangelo-buonarroti/>
- **Blažíček, Oldřich J.** *Michelangelo.* Odeon, Praha, 1975
- **Buonarrotti, Michelangelo.** *Il carteggio di Michelangelo.* Editováno G. Poggi, P. Barocchi, a R. Ristori, 1965.
- **Buonarroti, Michelangelo.** *Le Rime di Michelangelo Buonarroti, pittore, scultore e architetto, cavate dagli autografi e pubblicate da Cesare Guasti.* Firenze, Le Monnier, 1863.
- **Buonarrotti, Michelangelo.** *Rime.* A cura di E. N. Girardi. Bari, Laterza, 1960.
- **Burckhardt, Jacob.** *The Civilization of the Renaissance in Italy.* Penguin Classics, 1990.
- **Condivi, Ascanio.** *The Life of Michelangelo.* LSU Press, 1976.
- **Eisenbichler, Konrad.** "The Religious Poetry of Michelangelo: The Mystical Sublimation." *Renaissance and Reformation*, 2009.

- **Frey, Karl.** *Die Briefe Des Michelagnuolo Buonarroti*, 1914.
- **Hibbard, Howard.** *Michelangelo*. Harper & Row, New York, 1974.
- **Landucci, Luca.** *Diario Fiorentino Dal 1450 al 1516*. G. C. Sansoni, Editore, 1883.
- **Nims, John Frederick.** *Complete Poems of Michelangelo*. University of Chicago Press, 2000.
- **Pečírka, Jaromír.** *Michelangelo Buonarroti: život a dílo*. Václav Poláček, Praha, 1943
- **Papini, Giovanni.** *Michelangelo, His Life and His Era*. 1952.
- **Parker, Deborah, a Michelangelo Buonarroti.** *Michelangelo and the Art of Letter Writing*. Cambridge University Press, 2010.
- **Pilař, Zdeněk; Vladislav, Jan; Svatoš, Ladislav; Plichta, Dalibor; Kohout, Stanislav.** *Michelangelo: Podoba živé tváře*. Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1964.
- **Saslow, James M.** *The Poetry of Michelangelo : An Annotated Translation*. Yale University Press, 1993.
- **Symonds, John Addington.** *Renaissance in Italy, Volume 1-7: The Age of the Despots*. Project Gutenberg, 2020
- **Symonds, John Addington.** *The Life of Michelangelo Buonarroti*. University of Pennsylvania Press, 2002.
- **Vasari, Giorgio.** *Le vite de' più eccellenti pittori, scultori, e architettori*, 1565.
- **Vasari, Giorgio.** *Životy nejvýznačnějších malířů, sochařů a architektů*. Přeložil Jan Vladislav. Odeon, 1976.
- **Volavka, Vojtěch.** *Michelangelo*. Odeon, Praha, 1969

✱ Papežství a síť osudu

Abych pochopil tvůrce, musel jsem proniknout do světa moci a víry, který ho formoval. Zde se odvíjejí příběhy papežství, intrik významných rodů a mocenských her, jež určovaly osudy umělců i celých měst. Tyto prameny osvětlily politické, náboženské a společenské kulisy Michelangelova života, včetně pohledů na medicejské sbírky a dobové společenské jevy.

- **The Medici Archive Project (MAP).** (Online databáze). <https://www.medici.org>
- **Brandi, Karl.** *The Emperor Charles V: The Growth and Destiny of a Man and of a World-Empire.* Přeložila C. V. Wedgwood. Jonathan Cape, London, 1939.
- **Burke, Peter.** *The Italian Renaissance : Culture and Society in Italy.* Princeton University Press, 2014.
- **Creighton, Mandell.** *A History of the Papacy from the Great Schism to the Sack of Rome,* 1897.
- **Doak, Robin S.** *Pope Leo X: Opponent of the Reformation.* Compass Point Books, 2006.
- **Fumagalli, Elena.** *Collezionismo Mediceo Da Cosimo II a Cosimo III.* Publications de l'École française de Rome.
- **Fрати, Lodovico.** "Le due spedizioni militari di Giulio II, tratte dal Diario di Paride Grassi, bolognese." *Documenti e studi della R. Deputazione di Storia Patria per le provincie di Romagna*, sv. I, 1886, s. 279-80.
- **Gáldy, Andrea.** *Cosimo I De' Medici as Collector.* Cambridge Scholars Publishing, 2009.

- **Giannetti, Laura, Guido Ruggiero.** *Five Comedies from the Italian Renaissance.* JHU Press, 2003.
- **Hibbert, Christopher.** *Vzestup a pád rodu Medici.* NLN – Nakladatelství Lidové noviny, 1997.
- **Jones, Pamela M.** *A Companion to Early Modern Rome, 1492-1692.* Brill, 2019.
- **Marcello, Andrea.** "Una mostra di cavalleria in Bologna nell'anno 1508." *Atti e memorie della R. Deputazione di Storia Patria per le provincie di Romagna*, 1886-87.
- **Mazza, Antonia.** "Arduino Arriguzzi e la cappella della beata Elena." V **Emiliani, Andrea.** *L'Estasi di Santa Cecilia di Raffaello da Urbino nella Pinacoteca Nazionale di Bologna.* Bologna, 1983, s. 67, 74.
- **Mazzatinti, Giuseppe.** *Cronache forlivesi di Andrea Bernardi dal 1476 al 1517*, Vol. II, 1895-97.
- **Murphy, Caroline.** *The Pope's Daughter : The Extraordinary Life of Felice Della Rovere.* Oxford University Press, 2005.
- **Pastor, Ludwig von.** *History of the Popes, Vol. IX: Adrian VI & Clement VII.*
- **Paquier, Jules.** *De Philippi Beroaldi Junioris, Vita et Scriptis (1472-1518),* 1900.
- **Ranke, Leopold von.** *History of the Popes.* Bell & Sons, 1902.
- **Rowland, Ingrid. D.** "A Summer Outing in 1510: Religion and Economics in the Papal War with Ferrara." *Viator*, 1987.
- **Shaw, Christine.** *Julius II: The Warrior Pope.* Blackwell Publishers, 1993.
- **Vaughan, Herbert M.** *The Medici Popes: Leo X and Clement VII.* Read Books Ltd, 2013

✱ Kontroverze a život

Ani géniové nejsou imunní vůči lidským vášním a stínům, které často utvářejí jejich dílo. Tyto prameny odkrývají méně prozkoumané aspekty renesanční sexuality, společenských tabu a osobních vztahů, které dodávají Michelangelovu portrétu plnou komplexnost.

- **Herlihy, David; Litchfield, R. Burr; Molho, Anthony; Barducci, Roberto.** *Florentine Renaissance Resources: Online Tratte of Office Holders 1282-1532.* https://www.brown.edu/Departments/Italian_Studies/tratte/
- **Norton, Rictor.** "The Passions of Michelangelo." *Gay History and Literature*, <https://rictornorton.co.uk/michela.htm>
- **Registro dei battezzati al fonte di S. Giovanni.** Opera di Santa Maria del Fiore. Registro 7, Carta 26v <https://battesimi.duomo.firenze.it/registri>
- **Ariosto, Ludovico.** *Il marescalco*, 1533.
- **Aldrich, Robert F., Garry Wotherspoon.** *Who's Who in Gay and Lesbian History: From Antiquity to World War II.* Routledge, 2002.
- **Bibbiena, Bernardo Dovizi da.** *La Calandria*, 1521.
- **Caro, Gaspare de.** "Alidosi, Francesco, detto il Cardinal di Pavia." *Dizionario biografico degli italiani.* Istituto dell'Enciclopedia italiana, 1960, Sv. 2, str. 373-376.
- **Even, Yael.** *Michelangelo and the Art of the Male Nude.* Peter Lang, 2011.
- **Guido, Relatore.** *Sodoma E Firenze. Letteratura "Pre-Omosessuale" Nel Rinascimento.* Università Degli Studi Di Padova, 2015.
- **Falconi, Carlo.** *Leone X.* Milano: Rusconi, 1987.
- **Fрати, Lodovico.** "Il Cardinale Francesco Alidosi e Francesco Maria della Rovere." *Archivio Storico Italiano*, 1911.

- **Jacobs, Fredrika H.** "Aretino and Michelangelo, Dolce and Titian: Femmina, Masculo, Grazia." *The Art Bulletin*, 2000.
- **Machiavelli, Niccolò.** *Il Principe*. 1532.
- **Marucci, Valerio, a cura di.** *Pasquinate del Cinque e Seicento*. Salerno: Salerno Editrice, 1988.
- **Moscagiuri, Sara.** *Sodoma e Firenze. Letteratura "pre-omosessuale" nel Rinascimento*. Tesi di Laurea, Università degli Studi di Padova, 2016.
- **Nigro, Salvatore S.** *Michelangelo: The Sex of Angels*. Translated by Christopher Woodall. University of Chicago Press, 2004.
- **Raimond-Waarts, Loes L., Catrien Santing.** *Sex: A Cardinal's Sin. Punished by Syphilis in Renaissance Rome*.
- **Ray, Grace. T. O.** *Michelangelo Buonarroti and Homophobia in the Renaissance*. Deleted Journal, 2022.
- **Rocke, Michael.** *Forbidden Friendships*. Oxford University Press, 1998.
- **Rosenfield, James.** *Michelangelo and Tommaso*. CreateSpace, 2012.
- **Ryan, Michael.** *Michelangelo's Rime: A Critical Study with Translations*. University Press of Kentucky, 1996.
- **Saslow, James M.** *Ganymede in the Renaissance: Homosexuality in Art and Society*. Yale University Press, 1986.
- **Serra, Eleonora.** "'Giudicho essere più guadagno lo spendere qui che 'l guadagnare chostì': The Plague in the Buonarroti Correspondance among Anxieties, Professional Dilemmas and Medical Beliefs." *Journal of Early Modern Studies*, 2021.
- **Tuttle, Richard. J.** *Le arte a Bologna e in Emilia dal XVI al XVII secolo*. Upraveno A. Emiliani. 1983.
- **Weismantel, Leo.** *Lionardo da Vinci*. Přeložila Lída Faltová. Rudolf Šteřík (edice Symposium, sv. 141), 1941.
- **Wilhelm, James J.** *Gay and Lesbian Poetry: An Anthology from Sappho to Michelangelo*. Routledge, 1995.

✱ Teorie, umění, technika a skrytá poselství

Cesty do dílny Mistra, odhalování jeho tvůrčích procesů, myšlenek za štětcem a dlátem, a příběhů, které se k jeho dílům vážou. Zde leží klíče k pochopení nejen toho, *co* vytvořil, ale i *proč* a *jak*, včetně pohledu na antické vlivy, ztracené umění a architektonické revoluce.

- **Dall'Orto, Giovanni.** *Saggi di storia gay e lesbica.*
<https://www.giovannidallorto.com/saggi/saggi.html>.
- **Beck, James.** "Cardinal Alidosi, Michelangelo, and the Sistine Ceiling."
Artibus et Historiae: An Art Anthology, č. 22, 1990.
- **Blech, Benjamin, Roy Doliner.** *The Sistine Secrets.* Harper Collins, 2008.
- **Clements, Robert John.** *Michelangelo's Theory of Art*, 1961.
- **Clements, Robert John.** *Michelangelo: A Self-Portrait*, 1962.
- **Clements, Robert John.** *The Poetry of Michelangelo*, 1966.
- **Dacos, Nicole.** *The Loggia of Raphael: A Vatican Art Treasure.* Přeložila Josephine Bacon. Abbeville Press, 2008.
- **Edwards, John Vedder.** *The Ignudi.*
- **Fisher, Joseph.** *Drawings and Studies by Michelangelo in the University Galleries, Oxford.* George Bell and Sons, 1879.
- **Fortune, Dion.** *The Mystical Qabalah.* Samuel Weiser, 1984.
- **Frommel, Cristoph L.** "Giulio II, Bramante E Il Cortile Del Belvedere."
L'Europa E l'Arte Italiana, 2000.
- **Gaurico, Luca.** *Tractatus astrologicus*, 1552.
- **Land, Norman.** *A Concise History of the Tale of Michelangelo and Bianco da Cesena*, 2013.
- **Pavel, Jan.** *Život Ježíšův.* Česká biblická společnost, 2013.

- **Pericolo, Lorenzo.** "Donna bella e crudele": Michelangelo's "Divine Heads" in Light Of the Rime. *Mitteilungen des Kunsthistorischen Institutes in Florenz*, Sv. 59, č. 2, 2017, str. 202-233.
- **Robertson, Charles** "Bramante, Michelangelo and the Sistine Ceiling." *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 1986.
- **Smith, Joanna, Kim Butler.** *Sacred Succesion: Michelangelo's Medailons in Renaissance Rome*, 2012
- **Thorndike, Lynn.** *A History of Magic and Experimental Science*, Vol. V. New York-London, 1941.
- **Wallace, William E.** *The Lantern of Michelangelo's Medici Chapel*, 1989.
- **Wallace, William E.** *Michelangelo : the artist, the man, and his times.* Cambridge University Press, 2010.
- **Wilde, Johannes.** *Italian Drawings in the Department of Prints and Drawings in the British Museum: Michelangelo and His Studio*, 1950.
- **Wilkinson, Philip.** *Michelangelo: The Young Artist Who Dreamed of Perfection.* National Geographic Society, 2006.
- **Charney, Noah.** *The Museum of Lost Art.* Phaidon, 2018.
- **Ball, Larry F.** *The Domus Aurea and the Roman Architectural Revolution.* Cambridge University Press, 2003.
- **Buckley, Emma.** *A Companion to the Neronian Age.* Blackwell Publ, 2013.
- **Ott, Christine.** "Heterodox Afterlives. Michelangelo between Metempsychosis and Resurrection." *De Gruyter EBooks*, 2023.
- **Marrapodi, Michele, and A J Hoenselaars.** *The Italian World of English Renaissance Drama.* University Of Delaware Press, 1998.
- **O'Malley, John.** "The Theology Behind Michelangelo's Ceiling." In *The Sistine Chapel: The Art, the History and the Restoration.* Edited by C. Pietrangeli et al., 1986.
- **Wittkower, Rudolf.** *Selected Lectures of Rudolf Wittkower: The Impact of Non-European Civilizations on the Art of the West.* Edited by D. M.

Reynolds, 1989.

✱ Myšlenkové proudy a umělecká díla

Kromě přímých historických a uměleckých pramenů, které tvoří páteř tohoto vyprávění, jsem se nechal inspirovat i širším spektrem myšlenek a uměleckých děl. Tyto texty, ačkoliv se přímo netýkají Michelangela nebo renesance, mi pomohly prohloubit vhled do lidské existence, kreativity a bolesti, a dodaly příběhu další rozměry.

- **Bible.** *Český ekumenický překlad.* Česká biblická společnost, Praha, 2015.
- **Baudelaire, Charles.** *Květy zla.* Přeložil Vítězslav Nezval. Družstevní práce, 1937.
- **Ducháček to zařídí.** Režie Karel Lamač. AB Barrandov, 1938.
- **Hora-Hořejš, Petr.** *Toulky českou minulostí.* Práce, 1985.
- **Mládek, Ivan.** *Pohádka o perníkové chaloupce.* Účinkuje Luděk Sobota. (Audio nahrávka).
- **Schulz, Karel.** *Píseň k Panně Marii na neděli Květnou,* 1936.
- **Schulz, Karel.** *Legendy.* Praha: Ladislav Kuncíř, 1936.
- **Schulz, Karel.** *Modlitba k Panně Marii ze XIV. století,* 1937.
- **Schulz, Karel.** *Kámen a bolest: V zahradách Medicejských.* Vyšehrad, 1942.
- **Spěváček, Jiří.** *Karel IV.: Život a dílo (1316-1378).* Svoboda, 1979.
- **Suetonius Tranquillus, G.** *Životopisy dvanácti císařů.* Přeložil Bohumil Ryba. Praha: Svoboda, 1974. (Edice Antická knihovna; sv. 24).
- **Rimbaud, Arthur.** *Opilý koráb.* Přeložil Vítězslav Nezval. *Dílo Arthura Rimbauda,* Odeon, 1985
- **Verne, Jules.** *Tajemství hradu v Karpatech.* Přeložil Václav Netušil. Albatros, 1970.
- **Verdi, Giuseppe.** "Dies Irae." Z díla *Messa da Requiem*, 1874.

- **Voragine, Jacobus de.** *Zlatá legenda*. Přeložili Václav a Marie Zelenkovi. Vyšehrad, Praha, 2012.